

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnológie

Bakalárska práca



Alexandra Čeryová

**Etnojazyková asimilácia maďarskej menšiny na južnom
Slovensku: prípadová štúdia okolia Nitry**

Ethnolinguistic assimilation of the Hungarian minority in south
Slovakia: case study of the Nitra area

Praha, 2022

Vedúci práce: prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.

Týmto spôsobom by som chcela poďakovať prof. PhDr. Leošovi Šatavovi, CSc. za vedenie práce, prínosné odporúčania a cenné rady. Taktiež ďakujem mojej mame, vďaka ktorej som získala väčšinu participantov, a ktorá mi bola citovou podporou. Vďaka patrí aj zvyšku mojej rodiny a všetkým zúčastnením, ktorí mi venovali čas a boli ochotní so mnou zdieľať svoje životné skúsenosti a myšlienky.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia alebo k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa ...4.8.2022...

...Alexandra Čeryová...

Meno a priezvisko

Abstrakt

Práca sa zameriava na asimilačné tendencie maďarskej menšiny na južnom Slovensku v rurálnej oblasti Nitry, skúmajúc predovšetkým vzťah jazyka a etnicity, formujúci menšinovú identitu v rámci moderného slovenského národného štátu. Vychádzam zo štatistík sčítania ľudu, podľa ktorých postupne klesá počet maďarských a maďarsky hovoriacich občanov na Slovensku. V práci sa snažím túto skutočnosť obohatiť o prípadovú štúdiu z emickej perspektívy Maďarov na Slovensku, pochádzajúcich z oblasti maďarskej podzoborskej enklávy. Vďaka heterogénnemu zloženiu a jej blízkosti ku krajskému slovenskému mestu ponúka táto enkláva významné dáta pri skúmaní asimilácie a slovensko-maďarských vzťahov. Hlavným cieľom výskumu bolo sformulovať možné dôvody a faktory stojace za degeneráciou maďarskej seba-identifikácie a znalosti maďarského jazyka v tejto oblasti, ktoré môžu byť následne aplikované pri skúmaní jazyka a identity slovenských Maďarov v ostatných častiach Slovenska. Odrážam sa od hypotéz, že urbanizácia, nacionalizmus a exogamia majú vplyv na zvýšenú asimiláciu menšiny a na formovanie demografickej zostavy danej oblasti.

Kľúčové slová: maďarská menšina, Slovensko, asimilácia, jazyk, identita, nacionalizmus

Abstract

The study focuses on the assimilation tendencies of the Hungarian minority in south Slovakia in the rural area of Nitra, mainly observing the relationship of language and ethnicity, which form the minority identity in the framework of the modern Slovak national state. The work is based on the population census, according to which the number of Hungarian and Hungarian-speaking citizens in Slovakia is gradually declining. In this work, I try to support this fact with a case study from the emic perspective of Hungarians in Slovakia, who come from the area of the Podzoborie region Hungarian enclave. Thanks to its heterogenic composition and its proximity to a county city, the enclave offers valuable data in the research of assimilation and Slovak-Hungarian relationships. The main goal of the research was to name possible reasons and factors responsible for the degression of Hungarian self-identification and the knowledge of the Hungarian language in this area, which may be subsequently applied in the reasearch of language and identity of Slovak Hungarians in other parts of Slovakia. I work with the hypoteses that urbanisation, nationalism and exogamy influence rising assimilation of the minority and the demographic formation of said area.

Key words: Hungarian minority, Slovakia, assimilation, language, identity, nationalism

Obsah

Úvod.....	1
1. Historicko-politické súvislosti formovania slovensko-maďarských vzťahov	2
2. Teoretické východiská	8
2.1 Etnicita	8
2.2 Národ a nacionalizmus	10
2.3 Jazyk.....	13
2.3.1 Jazyk vo vzťahu s etnicitou a národom.....	14
2.3.2 Bilingvizmus	15
2.4 Menšiny	17
2.4.1 Etnické a národnostné menšiny	17
2.4.2 Akulturačné procesy	19
2.4.3 Jazykové menšiny	20
3. Maďarská menšina v okolí Nitry a jej zasadenie do teórie	21
3.1 Identita maďarskej menšiny	21
3.2 Politické postavenie maďarskej menšiny	22
3.3 Spoločenské postavenie maďarskej menšiny	23
3.4 Maďarčina ako menšinový jazyk	24
4. Výskumný problém	25
5. Metodológia.....	26
5.1 Metóda zberu dát.....	26
5.2 Vymedzenie participantov výskumu.....	28
5.3 Profil oblasti výskumu	29
6. Interpretácia dát	30
6.1 Forma národnej identity	30
6.2 Predanie jazyka	37
6.3 Vplyv školstva a vyučujúceho jazyka	40
6.4 Vplyv komunity a spoločenských väzieb.....	44
6.5 Vplyv negatívnych skúseností.....	46
7. Zhrnutie	49
8. Literatúra	52

Úvod

Téma tejto práce vychádza z mojej osobnej životnej skúsenosti. Riešiť problematiku degresie maďarskej menšiny mi napadlo v nadväznosti na to, že sama pochádzam z maďarskej rodiny, žijúcej na Slovensku. Sama sa však za Maďarku nepovažujem a jazyk neovládam, čo bolo katalyzátorom pre spísanie tejto problematiky.

Generačná strata kultúry maďarskej menšiny na Slovensku nie je urgentná. Napriek tomu dokáže vypovedať o hlbších mechanizmoch, ktoré tieto procesy sprevádzajú aj v iných prípadoch kultúrnej zmeny spoločností národných štátov.

Bakalárska práca zoznamuje čitateľa so situáciou maďarského spoločenstva na južnom Slovensku, ktorá, hoci má kultúrne silné zázemie, je vystavená asimilačným faktorom a tlakom slovenského štátu, urbanizácie a globalizácie. Práca tieto faktory preskúmava, a hodnotí ako významné či menej významné.

Práca je rozdelená na časť teoretickú a praktickú. Prvá kapitola teoretickej časti oboznamuje s historickými a politickým súvislosťami, ktoré ovplyvnili dnešné slovensko-maďarské vzťahy. Kapitola sa zaoberá kľúčovými udalosťami v slovensko-maďarskom súžití od staroveku až po súčasnosť. Identita a situácia slovenského a maďarského etnika v oblasti hraníc bola formovaná v zložitých podmienkach, a je následne predstavená ako výsledok komplexného historického procesu.

Druhá kapitola preskúmava centrálné teoretické koncepty, s ktorými sa v bakalárskej práci zaoberám. Ako prvé rozoberá mnohoznačný koncept etnicity, ktorá predstavuje základnú diferenciačnú kategóriu kolektívnych identít. V rámci prípadovej štúdie je na etnicitu nahliadané ako na analytickú kategóriu, v rámci ktorej nám je umožnené pochopiť mechanizmy problematiky. Na rozbor kategórie etnicity nadväzuje predstavenie myšlienky národnosti a nacionalizmu. Bakalárska práca chápe národnosť ako formu etnicity, realizovanú a reprodukovanosť pod štítom národného štátu, ktorý je taktiež chápaný ako výsledok moderny. Identita maďarskej minority je braná ako národnostná identita nie len z teoretických dôvodov, ale aj vzhľadom na väčšiu zaužívanosť pojmu národnosti vo vzťahu s danou minoritou. Ďalej sa práca zaoberá jazykom, jeho vzťahom k tejto kategórii a bilingvizmom, ktorý je typický pre maďarskú menšinovú jazykovú skupinu. Následne je rozoberaná problematika etnických, národnostných a jazykových menšín, kde je rozoberaná kategorizácia, adaptačné stratégie menšinových skupín a nevyhnutný proces akulturácie. Vychádzam z prác predných teoretikov etnicity a nacionalizmu, ako aj z prác politológov a sociolingvistov.

V praktickej časti je skúmaná skupina zasadená do načrtnutej teórie, kde je opísané jej postavenie menšiny, vzťah k etnickej identite, Slovensku a Maďarsku, jej momentálna lingvistická a politická situácia. V Kapitole 4 je predstavený výskumný problém ako úvod do prípadovej štúdie. Ďalej je predstavená vybraná metodológia, vymedzenie participantov výskumu a profil oblasti výskumu. Samotná interpretácia využíva získané informácie z výskumu, ktorý prebiehal v maďarsky hovoriacich obciach v okolí Nitry. Zameriavam sa najmä na mechanizmy, ktoré umožňujú, či naopak komplikujú medzigeneračné predanie jazyka a zachovanie identity.

1. Historicko-politické súvislosti formovania slovensko-maďarských vzťahov

Pre štúdium konfliktov etnických skupín, a obzvlášť v oblastiach strednej a východnej Európy, je potrebné sa oboznámiť s históriou daného regiónu. História z veľkej časti predstavuje politické rozhodnutia mocenských subjektov vládnuvich v danom regióne, či už sa jedná o starovekých náčelníkov či demokratických zastupiteľov 21. storočia. Vzťahy Slovákov a Maďarov sa dôsledkom týchto historicko-politických súvislostí počas tisícročného „susedstva“ vyvinuli do istej formy antagonizmu, ktorý je možné nájsť v niektorých radoch Slovákov a Maďarov i dodnes.

Príchod Slovanov na územie strednej a juhovýchodnej Európy sa datuje koncom 4. storočia. Ustálenie slovanskej kolonizácie na prelome 6. a 7. storočia viedlo ku vzniku Samovej ríše vo 8. storočí v oblasti podunajskej kotliny (Hunčík, Gál, 1993, s. 18). Veľkomoravská ríša, ktorej súčasťou bolo územie dnešného Slovenska a Maďarska, sa po spojení s Nitrianskym kniežatstvom v 9. storočí stala prvým štátnym útvarom západných Slovanov (Pástor, 2001, s. 16).

Prítomnosť maďarských kmeňov v strednej Európe je zaznamenaná v 9. storočí pri útoku na Franskú ríšu. Štefan I. z rodu Arpádovcov sa stal roku 1000 n. l. prvým kráľom Uhorského kráľovstva (Pástor, 2001, s. 17-19). V prvej polovici 11. storočia bola oblasť slovenského územia Veľkej Moravy zabratá Arpádovcami, čím stratila politickú nezávislosť a kultúrne i politicky oddelila predkov Slovákov a Čechov. Celé územie Slovenska bolo integrovanou súčasťou Uhorského kráľovstva už v 13. storočí (Hunčík, Gál, 1993, s. 18).

Napriek tvrdeniam mnohých Slovákov o „tisícročnom útlaku Maďarov“ sa historici zhodujú, že vzťah Slovákov a Maďarov bol z počiatku Uhorského kráľovstva skôr spolunažívaním. Podľa Júliusa Mésároša:

„Uhorsko ani v čase jeho vzniku, ani za dlhé stáročia jeho existencie nemožno chápať ako maďarský národný štát alebo štát s maďarskou národnou hegemoniou a už vôbec nie ako národno-utlačateľský štát“ (Mésároš, 1996, cit. podľa Pástor, 2011, s. 21).

Etnické konflikty v stredovekom Uhorsku existovali najmä vo vzťahu s Nemcami a ich výsad v mestách, pričom Maďari boli „na jednej lodi so Slovákami“ (Pekár, 2007, s.86). Skôr než stotožňovanie s oddelenými etnickými identitami existovala jednotná uhorská identita a identifikácia s politickou organizáciou. Slovenské nacionalistické tendencie sa začali formovať so vznikom slovenského mešťanstva v 16. storočí a potreby používania materinského jazyka vo verejnej správe, pričom v tomto období sa začal identifikovať jazyk s národom aj medzi maďarsky hovoriacimi. Zo strachu úpadku moci uhorskej šľachty pod vládou habsburskej dynastie narastajú prejavy uhorského nacionalizmu, ktorý bol spájaný hlavne s rozšíreným používaním maďarského jazyka. Toto viedlo k uznaniu maďarčiny ako jediného úradného a vyučovacieho jazyka na území celého Uhorska v rámci maďarizačných zákonov Lajosa Kossutha z roku 1840 (Pástor, 2011, s. 28).

Pomaďarčovanie pokračovalo aj napriek revolučným snahám o zrovnoprávenie nemadarských národov v rámci Uhorska, hoci isté práva boli menšinám zaručené. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní roku 1867 sa však Uhorsko naďalej usilovalo o vytvorenie jednotného, etnicky homogénneho štátu, rušiac slovenské gymnázia, Maticu slovenskú či kázne v slovenčine, spolu s pomaďarčovaním slovenských mien. V roku 1907 boli schválené taktiež Apponyiho zákony o povinnej výučbe maďarského jazyka a vedení študentov k láske k maďarskému štátu.

Situácia slovenskej menšiny bola rovnaká aj počas trvania prvej svetovej vojny, keď uhorská vláda naďalej odmietala uznať právo národov na sebaurčenie. To viedlo k snahe slovenských a českých politických predstaviteľov, na čele s M. R. Štefánikom a T. G. Masarykom, o vytvorenie autonómnej Československej republiky, ktorá vznikla roku 1918. Najvyššia vojenská rada vo Versailles po rokovaní s československou vládou rozhodla o južnej hranici novo vzniknutého štátu v neprospech Maďarska, na čo v marci 1919 Maďarská republika reagovala obsadením časti územia Slovenska (Hunčík, Gál, 1993, s. 21).

Trianonská zmluva zo 4. júna 1920 však definitívne rozhodla o hraniciach Československa s Maďarskom, kvôli čomu sa v Československu ocitlo 1,1 milióna Maďarov, z toho takmer 900 000 na území Slovenska. Časť maďarského obyvateľstva, ktorá sa tak ocitla v novej roli menšiny v rámci národného štátu, emigrovala či bola donútená z územia odísť, 45 000 Maďarov nebolo uznané štátne občianstvo. Hoci zmluva o právach menšín v Československu bola podpísaná v Saint-Germain-en-Laye roku 1919, boli v praxi tieto práva často porušované. Podľa Evy Irmanovej v tomto období medzi maďarskými občanmi „došlo k posunu od identifikácie so štátom k identifikácii s menšinovým spoločenstvom“ (Irmanová, 2005, s. 219). Maďarská menšina sa kvôli diskriminácii stotožňovala viac s maďarským štátom, za čo bola zo strany Československa braná ako nelojálna a iredentistická (Tamtiež).

V roku 1921 sa podľa sčítania ľudu hlásilo k maďarskej národnosti 634 827 osôb. V tomto období už zastupovali maďarskú menšinu politické strany, z ktorých najsilnejšia bola Krajinská kresťansko-socialistická strana (KKSS), ktorá tvorila konzervatívnu opozíciu so záporným postojom voči československému štátu. Bojovala za jazykovú a národnostnú rovnoprávnosť, proti národnostným pozemkovým reformám znevýhodňujúce maďarských občanov a za osamostatnenie Slovenska. Podobné požiadavky mala aj Maďarská národná strana (MNS), ktorá zastupovala protestantov a stredné vrstvy roľníkov. Za snahy o revíziu trianonskej hranice boli maďarské strany chápané ako hrozba a boli sledované orgánmi ČSR (Ďurkovská, 2010, s. 122).

KSS spolu s MNS v roku 1936 vytvorili Zjednotenú maďarskú stranu, ktorá vyžadovala oddelenie územia s maďarským obyvateľstvom Maďarsku. Otázka hraníc sa znova otvorila na jednaní vlád Maďarska a Československa v roku 1938. Keďže na jednaní neprišlo k vzájomnej dohode, uskutočnilo sa arbitrážne riadenie vo Viedni, ktoré Maďarsku pridelo 10 400 km slovenského územia s 860 000 obyvateľmi (Irmanová, 2005, s. 222). Podľa sčítania z roku 1938 žilo na území Slovenska 67 502 Maďarov. Arbitráž skomplikovala život pohraničných obyvateľov na oboch stranách, avšak maďarská časť obyvateľstva vnímala pripojenie k Maďarsku pozitívne (Hetényi, 2018, s. 81).

Po konci druhej svetovej vojny bolo však tento prístup takpovediac potrestaný československou vládou, ktorá vyhlásila Československo za štát Čechov a Slovákov. V rámci kolektívneho obviňovania maďarskej menšiny boli spustené snahy o zbavenie sa Maďarov a Nemcov z územia Československa, ako to vyhlasoval Košický vládny program z roku 1945. Jeho články deklarovali uzatváranie menšinových škôl, zbavenie menšín štátneho občianstva či konfiškáciu majetku (Hunčík, Gál, 1993, s. 25), taktiež bola ukončená činnosť maďarských spolkov a zastavené vyplácanie dôchodku štátnym zamestnancom maďarskej národnosti. 27.

februára 1946 bola podpísaná Dohoda o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom, čo malo za dôsledok vystaňovanie takmer 70 000 Maďarov z ČSR a necelých 60 000 Slovákov z Maďarska. Niekoľko desiatok tisíc obyvateľov maďarskej národnosti bolo presídlených zo Slovenska na územie Čiech (Irmanová, 2005, s. 232). Tieto transfery sa na južnom Slovensku dotkli 564 obcí, pričom v niektorých obciach žilo až 90-95% Maďarov. Zároveň bola implementovaná tzv. reslovakizácia, ktorá maďarským občanom ponúkala možnosť prehlásiť svoju národnosť na slovenskú, keďže vychádzala z premisy, že Maďari na území Slovenska sú len „pomadžarčení Slováci“ (Gabzdilová-Olejníková, 2007, s. 11).

Po víťazstve komunistov sa prístup k maďarskej otázke z počiatku nemenil. Komunistická strana Československa „po uchopení moci oficiálne neodmietala princíp kolektívnej viny postavený na etnickom základe“ (Gabzdilová-Olejníková, 2007, s. 5), hoci toto stanovisko bolo v rozpore s nastolenou ideológiou „proletárskeho internacionalizmu“. Zmena nastala dôsledkom politiky ZSSR, ktorá v etnickom rozpore medzi Maďarmi a Slovákami videla potenciálnu hrozbu pre stabilitu Sovietskeho zväzu. Pod prezidentom Gottwaldom bolo Maďarom navrátené občianstvo, otvorené maďarské školy, a bol založený spolok Csemadok. Súčasťou navracania niektorých práv menšinám boli i hromadné návraty Maďarov z Čiech do svojich pôvodných domovov. Na tie však často nemali právo, keďže skonfiškované domy maďarského obyvateľstva boli pridelené slovenským obyvateľom. Táto situácia vyhocovala už beztak napäté vzťahy medzi občanmi slovenskej a maďarskej národnosti, a to najmä v oblastiach južného Slovenska, kde boli okrem navrátených Maďarov skomplikované vzťahy aj kvôli poslovenčujúcim kolonistom a reslovakizovaným Maďarom (Tamtiež).

Hoci menšinový problém v štátoch východného bloku oficiálne neexistoval, od 50. rokov sa situácia pre maďarskú menšinu v rámci ČSR zlepšuje, a to napríklad ukončením reslovakizácie či otvorením maďarských škôl. Otázka práv menšín sa znova vo veľkom otvorila v roku 1968, kedy vznikla subkomisia pre národné menšiny a boli pripravované zrovnoprávňujúce zákony týkajúce sa národnostných menšín. Invázia Červenou armádou a následný proces normalizácie však tieto prípravy narušili – bola zrušená funkcia ministra pre národnostné menšiny, zakázaná menšinová tlač či zrušenie používania dvojjazyčných tabúl (Petraš, 2010, s. 37).

Stáročia dlhé tenzie medzi Slovákami a Maďarmi vyplávali na povrch po nežnej revolúcii pri formovaní samostatného slovenského štátu. Maďarská politická reprezentácia sa v otázke rozdelenia Československa prikláňala k udržaniu federácie, jednak z ekonomických dôvodov a jednak z obáv o nové postavenie maďarskej menšiny – podľa výskumu verejnej

mienky z roku 1992 až 45% občanov maďarskej národnosti predpokladalo, že sa ich postavenie po vzniku samostatného Slovenska zhorší (Gál, Hunčík, 1993, s. 44). Ich obavy sa preukázali byť opodstatnenými vo svetle vnútroštátneho ideologického rozporu medzi princípmi občianskeho štátu a štátu nacionalistického. Iniciatívu zakotviť Slovensko ako rýdzo národný štát Slovákov preukázala Matica slovenská spolu so Slovenskou národnou stranou pri predložení tzv. „jazykového zákona“ po voľbách roku 1990, ktorý mal ustanoviť slovenčinu ako jediný štátny a úradný jazyk na celom území Slovenskej republiky (Frič, Gál, 1993, s. 48). Hoci táto forma zákona neprešla, poukazuje na nacionalistický smer, ktorým sa slovenská politika v 90. rokoch uberala.

O konflikte medzi občianskym a nacionalistickým formovaním štátu vypovedá aj debata o znení ústavy Slovenskej republiky z roku 1992. Kritika bola smerovaná nie len na nedostatočné právne záruky ochrany menšín, ale aj na znenie preambuly, ktoré začína so slovami „*My, národ slovenský...*“. Podľa maďarských politikov preambula „definuje Slovenskú republiku ako národný štát Slovákov, zatiaľ čo na občanov ako nositeľov štátnej moci činí len formálny odkaz“ (Irmanová, 2005, s. 253). O zmenu preambule sa pokúšala strana Maďarské kresťansko-demokratické hnutie v roku 1993, a znova o 5 rokov neskôr Strana maďarskej koalície (Irmanová, 2005, s. 255-273).

Nástup národno-populistickej vlády po voľbách v roku 1994 možno pripísať neistote národnej identity Slovákov, ktorá bola dôsledkom historických, ekonomických a spoločenských súvislostí nestabilná (Poláčková, 2013, s. 25). Vláda koalície Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS) a Slovenskej národnej strany (SNS) môže byť definovaná ako obdobie revitalizácie protimaďarského sentimentu za cieľom upevnenia národnej identity a udržania si moci (Smetanková, 2013, s. 59). Bol presadený zákon obmedzujúci používanie menšinového jazyka vo verejnom styku a boli znížené financie pre menšinové kultúry. V oblasti školstva bola snaha zaviesť na maďarských školách tzv. „alternatívne školstvo“, teda dvojjazyčnú výučbu, a bolo zastavené vydávanie dvojjazyčných vysvedčení. Na tieto protimenšinové opatrenia reagovala negatívne laická verejnosť i Európsky parlament, ktorý vyradil Slovensko zo zoznamu kandidátov a oddialil tak jeho vstup do Európskej únie a NATO (Poláčková, 2013, s. 34).

Nasledujúce vládne obdobie však s nástupom Strany maďarskej koalície (SMK) ako vládnucej strany znamenalo zlepšenie postavenia maďarskej menšiny a istejšie záruky menšinových práv. Prívetivejší prístup vlády k maďarskej otázke bol i dôsledkom snahy odčiniť protimenšinové opatrenia bývalej vlády za cieľom získať členstvo v EÚ a NATO. V tomto období boli prijaté medzinárodné dohovory týkajúce sa menšinových práv, rozšírené

inštitúcie zaoberajúce sa ich ochranou či navýšenie rozpočtu pre financovanie kultúry národnostných menšín (Gajdoš a Konečný, 2003, s. 38). Úspech SMK môžeme pripísať vyhýbaniu sa radikálnemu nacionalistickému prístupu k národnostnej otázke a prikloneniu sa k umiernennej rétorike založenej na občianskych princípoch. Predseda SMK Béla Bugár vo svojich verejných výstupoch komunikoval dôležitosť spolupatričnosti medzi slovenským štátom a maďarskou menšinou, ktorú chápal ako integrálnu súčasť štátu, čím odmietal iredentistický prístup. Podľa Zuzany Poláčkovej:

„Stratégia spolupráce medzi väčšinovými a menšinovými stranami, resp. od roku 1998 Stranou maďarskej koalície (SMK), predstavuje zatiaľ tú najproduktívnejšiu etapu v histórii existencie slovenského politického systému“ (Poláčková, 2013, s. 31).

Vo voľbách 2006 sa SMK s takmer 12% dostala do parlamentu, avšak nie do vládnucej koalície, ktorá pozostávala zo strán SMER, HZDS a SNS. Vláda Róberta Fica sa niesla v podobnom, i keď umiernenejšom nacionalistickom duchu ako medzi rokmi 1994 až 1998. Novelizácia jazykového zákona síce neobmedzovala, dokonca i rozšírila možnosti využívania menšinových jazykov, ale uprednostňovala používanie slovenčiny vo verejnom styku či na dvojjazyčných tabulách. V oblasti školstva bola schválená miernejšia variácia alternatívneho školstva, schvaľujúc navýšenie hodín slovenčiny v maďarských školách; do tried boli navyše umiestnené slovenské štátne symboly, a teda vlajka s textom hymny a preambuly (Smetanková, 2013, s. 65). V reakcii na novelizáciu maďarského zákona, ktorý zaručoval získanie maďarského občianstva zahraničným Maďarom, bola možnosť dvojakeho občianstva na Slovensku zrušená (Poláčková, 2013, s. 27). Vyhrtenejšie vzťahy medzi slovenskými a maďarskými politikmi boli navyše dôsledkom otvorenia debaty o Benešových dekrétach, či medializovaného prípadu etnickej Maďarky Hedvigy Malinovej, ktorej napadnutie a zbitie slovenskými nacionalistami bolo vtedajšími vládnymi predstaviteľmi spochybňované.

Do parlamentu po voľbách v roku 2020 sa nedostala žiadna menšinová politická strana – neúspech populárnej maďarskej strany MOST-HÍD, ktorá vznikla odtrhnutím od SMK, možno pripísať jednak jej vstupu do koalície so stranou SMER v roku 2016, čím Béla Bugár prišiel o dôveru svojich voličov; na druhej strane však pokles popularity maďarských strán môže vypovedať o klesajúcej dôležitosť maďarského zastúpenia v politickom systéme následkom silného zakotvenia menšinových práv v minulosti. Rovnako to poukazuje na fakt, že v úspešnosti menšinovej strany je okrem ich etnického apelu rozhodujúca predovšetkým ich celoštátna politika. Budúcnosť zastúpenia maďarskej menšiny v slovenskom politickom

systeme predstavuje novovzniknutá strana Aliancia zložená z troch maďarských strán, ktorá ohlásila svoj vznik v marci 2021. Predstavitelia Aliancie vyjadrili potrebu reprezentácie južného a východného Slovenska najmä v oblasti rozvoja ekonomiky a infraštruktúry (TASR, 2021). Maďarská otázka, zdá sa, tak na úkor hospodárskych a ekonomických problémov uberá v slovenskej politike na pálčivosti.

2. Teoretické východiská

Predošlá kapitola sa na situáciu maďarskej menšiny pozerala z faktografického hľadiska, ktorý objasňuje jej súčasný geopolitický a socio-politický stav, avšak na pochopenie procesov, ktoré konflikt medzi dvoma spoločnosťami spôsobili a ktoré ho naďalej sprevádzajú, je nutné objasniť, aké významy môžu pre aktérov nosiť pojmy etnicita, národ, jazyk a asimilácia.

2.1 Etnicita

Význam pojmu „eticita“ sa v spoločenských vedách, rovnako ako i v laickom diskurze, menil v závislosti od doby a od sociálneho kontextu. Starogrécke „*ethnos*“ prvotne označovalo „necivilizované“ spoločnosti, stojace v opozícii k „civilizovaným“ Grékom. V Spojených štátoch sa termín „*ethnicity*“ po druhej svetovej vojne začal používať najmä pre prisťahovalecké skupiny, napríklad Židov a Írov (Jakoubek a Budilová, 2020, s. 65; Eriksen, 2012, s. 21), dnes je v Spojených štátoch pojem silno spätý s rasou (Fought, 2006). Odlišný význam malo štúdium etnicity v Sovietskom zväze dôsledkom evolucionistických a marxistických vplyvov. Rozdielne paradigmy v sociálnych vedách vyúsťujú v používaní rozdielneho pojmového aparátu či v odlišných formách seba-identifikácie a vnímania vlastnej identity. Rovnako sa líši aj výskum etnogenézy vzhľadom na skúmaný etnický subjekt – etnické procesy identifikácie a politiky sú iné v post-koloniálnych afrických krajinách ako u národných štátov strednej Európy. Za cieľom vymedzenia významu pre túto prácu chápeme etnické skupiny ako reprodukčné a súdržné skupiny, hlásiace sa k spoločnému pôvodu, jazyku a kultúre (Kandert, 2011, s. 16).

Bez ohľadu na významové rozdiely sa však v každom diskurze etnicita zaoberá klasifikáciou ľudí do skupín, ktoré sú podľa jej členov odlišné od jej „nečlenov“, a to najčastejšie na základe určitých kultúrnych prvkov. Na inklináciu ľudí klasifikovať vnímané vnemy sa môžeme pozeráť ako na vrodenu vlastnosť, ktorá si dáva za cieľ lepšie

a jednoduchšie pochopiť svet vytvorením istého rádu. Spôsob, ktorým sú tieto kategórie utvárané, sú arbitrárne. Odvíjajú sa od rôznych smerov vývinu spoločnosti a od jej potrieb, či už politických, ekonomických alebo kultúrnych. Kategórie etnických identít stoja na atribútoch geneticky či kultúrne zdedeného pôvodu, pričom niektoré identity môžu byť aktivované a deaktivované na základe sociálneho kontextu. Menia sa samotné etnické kategórie, ale aj individuálna aktivácia etnických kategórií, čo „popisuje pružnosť situačnej identity“ (Ficeri, 2016, s. 318). Identity sú teda definované podľa ich významnosti v sociálnej interakcii (Jakoubek a Budilová, 2020, s. 73)

Jedným z prístupov k štúdiu etnicity je konštruktivismus. V dnešnej sociálnej vede figuruje konsenzus, podľa ktorého nie sú základným aspektom etnicity samotné kultúrne rozdiely, ale vzťah medzi dvoma danými skupinami – etnicita teda neexistuje sama od seba, ale vzniká v závislosti od vzájomného kontaktu medzi sociálnymi skupinami, pričom kultúrna rozdielnosť ovplyvňuje formu a intenzitu vzájomného styku medzi členmi skupín (Barša a Strmiska, 1999; Eriksen, 2012; Wicker a kol., 1997). Takáto etnická identita nemôže byť chápaná ako a priori daná, ale ako vytváraná a reprodukováaná sociálnymi aktérmi. Z pohľadu F. Bartha sú to zrovna etnické ohraničenia, ktoré utvárajú kultúrne rozdiely skupín, a nie naopak (Eriksen a Jakoubek, 2020, s. 30-31). Etnicita je v tomto pohľade chápaná ako premenlivá, prispôsobujúca a vyjednávatel'ná. Barša (1999) líči etnické identity takto:

„Etnické identity tedy nejsou mechanickým prodloužením kmenové příslušnosti, ale produktem přítomné potřeby orientovat se v novém nepřehledném sociálním prostoru, vzniklém geografickým a sociálním přesunem a ztrátou samozřejmých referenčních rámců“ (Barša a Strmiska, 1999, s. 68).

Hoci je etnicita sociálnym konštruktom, nejedná sa o čisto vymyslené koncepty. Etnicita má hlboké korene v spoločenskom vedomí a tvorí podstatnú časť sociálnej reality (Fought, 2006, s. 5). Etnická kategória nemôže vzniknúť z ničoho – tvrdenie, že kultúra nehrá v etnickom vymedzení žiadnu rolu, môžeme vnímať ako vyústenie konštruktivismu do krajných medzí post-štrukturalizmu. Vzťah medzi etnickou hranicou a jej kultúrnym obsahom existuje, je však redefinovaný a posúvaný.

Popri tomto konštruktivistickému pohľadu na etnicitu funguje i pohľad inštrumentalistický, podľa ktorého je etnicita používaná ako nástroj v boji o obmedzené zdroje, kde sa sociálna mobilizácia odohráva v rámci kultúrnych hraníc. Etnické vymedzovanie tu nastáva vtedy, keď kultúrne rozdiely hrajú rolu v sociálnom či ekonomickom živote aktérov,

a etnicita je inštrumentalizovaná ako prostriedok (Imhof, 1997, s. 68). Čisto inštrumentalistický prístup by však redukoval etnickú identitu na jej funkcionalistické aspekty a priniesol by nám jej obmedzený a neucelený obraz, ktorý neobjasňuje intenzívny pocit spolunáležitosti jednotlivca k jeho etnickej skupine.

Takýto pocit spolunáležitosti býva nekriticky interpretovaný v nacionalistickej ideológii ako prirodzený dôsledok spoločnosti, ktorej členovia sú biologicky a ontologicky poprepájaný. Vysvetľovanie etnickej identity na základe existenčnej danosti nazývame primordializmom. Primordializmus je typický pre kolektívne spoločnosti, chápe národ ako odjakživa daný, prirodzený a vyznačuje sa silným prežívaním jednotlivcov ich etnickej identity (Průcha, 2010, s. 121). Primordializácia a esencializácia etnickej identity je však prinajmenšom zastaralá, v najhoršom prípade nebezpečná. Súdržnosť k etnickej skupine teda môžeme vysvetliť skrz napĺňanie psychologických potrieb a symbolického prežívania človeka. Mať identitu je základnou ľudskou potrebou – identifikáciou sa človek stáva súčasťou skupiny, osvojuje si jej vlastnosti a vymedzuje sa voči druhým (Lenovský, 2011, s. 231). Odvolávanie na etnickú identitu býva v spoločnosti častejšie a hlasnejšie počas obdobia krízy a zmien, kde človeku dodáva pocit existenčnej istoty. Ubezpečuje ľudí o kontinuite s minulosťou (Eriksen, 2012, s. 119), ktorá je posilnená metaforou príbuzenstva a spoločným predkom, vytvárajúc pocit komunity – Anderson tento stav spoločnosti označuje ako *imagined community* (pomyselná pospolitosť), kde si ľudia sami seba predstavujú ako členov úzkej a poprepájanej spoločnosti (Barša a Strmiska, 1999, s. 22). Pomyslená pospolitosť je pre človeka modernej, kapitalistickej a globalizovanej doby – odcudzeného, vykoreneného a individualizovaného – náhradou za príslušnosť k rodu a k lokálnej komunite (Barša a Strmiska, 1999, s. 69; Eriksen, 2012, s. 173; Wicker, 1997, s. 10).

Kontinuita s minulosťou je navyše využívaná ako prostriedok na potvrdenie legitimacy identity, ktorá je potrebná pre legitimitu v politickom živote liberálnych štátov. Táto legitimizujúca rola minulosti však núti členov daného spoločenstva historické udalosti zlepíť tak, aby vytvorila istú predstavu homogénnej a spätnej spoločnosti (Eriksen, 2012, s. 176). Nastáva etnizácia minulosti, ktorá spolu s kultúrnou a jazykovou podobnosťou tvoria základ genézy národného štátu.

2.2 Národ a nacionalizmus

Istú formu etnického spoločenstva predstavuje národ. Z politologického, rovnako i z historického hľadiska sa na národ môžeme pozerať ako na politické vyvrcholenie etnicity,

ako na hlavný cieľ etnickej mobilizácie. Národ vzniká prechodom od sociálnej skupiny k hodnotovému ideologickému spoločenstvu (Hroch, 2020, s. 107). Moderné národy stoja na nacionalistickej ideológii, podľa ktorej by mali byť etnické hranice zodpovedajúce hraniciam politickým a teritoriálnym. Vychádza z predpokladu, že kultúrna podobnosť by mala byť hlavnou podmienkou pri budovaní a udržiavaní politickej organizácie. Sú postavené na idey súdržnosti pomyselnej etnickej komunity, pričom je skrz reifikované tradície, metaforu príbuzenstva a historickú kontinuitu spätá s centralizovaným štátnym systémom (Eriksen, 2012, s. 166-169). Tento model národa je etnický národ, ktorý je považovaný za tradičný, konzervatívny model. Je typický pre národy východnej Európy. Progresívnejší model predstavujú národy západného sveta – štátne národy, ktoré sú založené na občianstve a právnej rovnosti. Podľa niektorých teoretikov však politika vytvára kultúrnu komunitu, a štátna príslušnosť sa tak aj tak stáva určitým vyjadrením etnicity (Vlachová a Řeháková, 2004, s. 491). Národná identita sa však v oboch prípadoch skladá jednak z občianskej a jednak z národnostnej identity, ktoré sa môžu, ale nemusia prekrývať (Rajňáková, 2012, s. 108)

Monoetnické spoločenstvá a hranice národu sa v skutočnosti však prekrývajú len zriedka (Llobera, 1997, s. 44). Predstava spojitosti etnicity s národom je podľa Andreja Ficeriho (2016) súčasťou ideologického presvedčenia a výsledkom politizácie a manipulácie kultúry. Súdržnosť a homogenita politickej komunity v rámci štátu je potrebná na jeho stabilitu, dôsledkom čoho môže byť národná identita použitá na dosiahnutie politických cieľov (Vlachová a Řeháková, 2004, s. 490).

Filozofický prekursor nacionalizmu predstavujú niektoré prvky osvietenstva z 18. storočia spolu s romantizmom z 19. storočia. Racionalistická sekularizácia a individualizácia spoločnosti vytvorila úrodnú pôdu pre budovanie novej mobilizačnej a kategorizačnej ideológie. Kde však neuspel univerzalizmus osvietenstva, uspel kultúrny partikularizmus romantizmu. Zrovna v období 19. storočia sa v Európe „prebúdzajú“ národy z „dlhoročného spánku a utlačania“, pričom národné elity a inteligencia bojujú za politickú samostatnosť, moc a výhodné spoločenské postavenie svojej etnickej jednotky, ktorej jedinečnosť a odlišnosť romantizuje. Kultúry európskych spoločností však neboli vždy jednotné a ohraničené – v stredoveku bola významnejšia náboženská viera či spoločenské postavenie, než spoločný jazyk alebo politické ohraničenie. Kultúry skupín boli roztrúsenejšie, necentralizované a jazyk nejednotný (Geremešová, 2012, s. 6; Maxwell, 2009, s. 3). Moderný štát nabúrava tieto kultúrne celky a za základ spoločnosti začína považovať jednotlivca, ktorý sa musí zodpovedať jedine štátu. V spoločenských vedách dnes figuruje konsenzus odmietajúci primordialistické

postavenie národa ako odvekej a prirodzenej jednotky spoločnosti, a je chápaný ako dôsledok historických udalostí spolu s bojom o politickú moc.

Podľa Ernsta Gellnera (2003) je nacionalizmus nevyhnutným dôsledkom spoločenského a ekonomického vývoja, ktorý so sebou priniesla epocha modernity. Nacionalistická ideológia odpovedá na potreby industrializácie, ktorá vyžaduje neustály ekonomický rast a následnú rozšírenú integráciu jedincov do pracovného trhu. Na to podľa Gellnera slúži jednotný vzdelávací systém, ktorý v rámci centralizovaného štátu celoplošne šíri vysokú kultúru a vytvára gramotnú homogénnu spoločnosť s jednotou jazyka. Cieľom národa je podľa tohto predpokladu poučiť svojich obyvateľov tak, aby mohli participovať na svetovej kapitalistickej ekonomii. Akumulácia kapitálu by sa nemohla rozvíjať bez štátu, a štát by na druhú stranu nemohol fungovať bez deľby práce a industrializácie (Wicker, 1997, s. 8). Popri rozvoji kapitalizmu bol vznik národa ovplyvnený i rozvojom kníhtlače a novín, ktoré si vyžadovali jednotný tlačový jazyk (print-language) za cieľom vyššej predajnosti (Barša a Strmiska. 1999, s. 23). Vďaka väčšiemu a rovnejšiemu prístupu k totožným informáciám bola navyše umožnená väčšia integrácia ľudí do jednotnej spoločnosti.

Národ sa stáva v období sekularizácie akýmsi novým náboženstvom. Po rozpade ideologickej štruktúry kozmickej božskosti ponúka nacionalizmus nové paradigma, ktoré slúži na ospravedlnenie fungujúcich mocenských štruktúr (Geremešová, 2012, s. 8). Namiesto vládnutia na základe „božského práva“ je moc v rukách kultúrnej skupiny, ktorá má v rámci národných hraníc dominantnú a privilegovanú pozíciu oproti skupinám, ktoré sa s národnosťou vláducej skupiny nestotožňujú. Tento systém vytvára a udržiava spolupatričnosť a lojalitu v rámci národného štátu, kde je dôsledkom modernity vytvorená „priepasť medzi jednotlivcom a spoločnosťou“ (Eriksen, 2012, s. 173). Nahrádza lokálne spoločenstvo, kmeň, rodinu, stmeluje rozbitú spoločnosť, ktorá sa dôsledkom prechodu od agrárneho systému k industriálnemu stáva súťaživou a antagonistickou (Wicker, 1997, s. 8-10). Emočná sila nacionalizmu a jeho metaforická spojitosť s príbuzenstvom sa odráža i v často používanej rétorike – „matička vlast“, „bratia a sestry“, „otec národa“. Vzdelávací systém, médiá a výhodnejšie postavenie členov národnej skupiny spolu s exklúziou jej nečlenov zjednodušuje internalizáciu súdržnosti k národu u jednotlivca.

Nahliadať na národnú identitu ako na len skonštruovanú a vnútenú jednotlivcom elitami by nedokázalo vysvetliť intenzitu národného súcitenia či národnej hrdosti. Hoci chápeme samotnú formu kategorizácie na základe národa či etnicity ako konštrukt, jej dôsledkom môžu byť empirické a prežívané kultúrne partikularizmy, tvoriace bazálnu a rozlišujúcu súčasť identity (Vlachová a Řeháková, 2004, s. 490). To je však i následkom obmedzenej možnosti

výberu identity, ktorej pluralita je v modernom národe redukovaná. Oproti etnickej identite, ktorá je používaná v širšom kontexte a odvoláva sa skôr na kategorizáciu na základe sociálnej organizácie, je národná identita obmedzenejšia kvôli inštitucionalizácii etnicity. Nacionalizmus stavia jednotlivca do situácie buď-alebo, kde sa hranice medzi národmi „stanú nepriepustnými a jednotlivec si musí vybrať jednu z nich ako „svoju“ (Barša a Strmiska, 1999, s. 85). Tie odlišnosti, ktoré v národných kultúrach existujú, sú práve vďaka prísnemu stráženiu symbolických a geografických hraníc udržiavané a reprodukované. Atribútom národnej kultúry, na ktorej stojí národná identita, je predovšetkým jej symbolizácia, pripisovanie hodnôt kultúrnym prvkom a vytváranie významov (Furdal, 2004, s. 241-242).

Zatiaľ čo modernizácia priniesla potrebu národného rozlišovania, vďaka prebiehajúcim procesom globalizácie sa kultúrna a etnická diverzita celoplošne zužuje. Rovnaké materiálne a kultúrne produkty sú konzumované transnacionálne, po celom svete bez ohľadu na hranice (Llobera, 1997, s. 51). Transport, masmédiá, technologický pokrok, globálny kapitalizmus spolu s históriou imperializmu a kolonializmu vyúsťujú do stále viac kultúrne homogenizovanej spoločnosti. Pre teoretikov sociálnych vied predstavuje ideológia nacionalizmus zastaralý systém neadekvátny pre fungovanie dnešného sveta, ktorý by mal byť nahradený ideou multikulturalizmu, plurálnych identít či diferenciovaného občianstva (Bittnerová a Moravcová, 2011, s. 10; Gianni, 1997, s. 140). Napriek predpokladanému poklesu národných cítení a významu etnicity sme však naďalej neustále svedkami politických a občianskych konfliktov odvolávajúcich sa na etnické a kultúrne odlišnosti, spolu so snahou chrániť kultúru „domorodých“ občanov a vytváraním asimilačných tlakov na kultúru, jazyk a náboženstvo „nedomorodých“ občanov.

2.3 Jazyk

Jazyk je systém znakov a zvukových jednotiek tvoriacich zmysluplné významy, ktorých používanie a štruktúra sa riadi súbormi pravidiel za účelom komunikácie. Jazyk je hlavným komunikačným nástrojom, ktorý spája ľudí v jazykové spoločenstvo a umožňuje sociálnu interakciu. Na rozdiel od komunikácie, ktorá je známa i u ostatných živočíchov, je vývoj a používanie jazyka špecifickou vlastnosťou človeka. Je výsledkom biologickej predispozície človeka a nevyhnutnou súčasťou každého spoločenstva (Murphy, 1999, s. 38).

Schopnosť osvojiť si jazyk je napriek svojej univerzálnosti podmienená socializáciou. Vďaka spoločenským väzbám sa ľudia učia nie len funkcie gramatický štruktúr a významy slov, ale aj ich odlišné používanie vzhľadom na sociálny kontext. Použitie jazyka a jazykovej

variácie slúži ako odzrkadlenie spoločenskej skupiny, triedy a postavenia (Murphy, 1999, s. 41; Tóth, 2013, s. 44). Jazyk funguje vymedzujúco – obdobne ako etnicita umožňuje vzájomné rozlíšenie dvoch skupín, ktoré prichádzajú spolu do kontaktu.

Jazyk je jedným z hlavných aspektov kultúrnej identity. Podľa hypotézy jazykového relativizmu je obraz sveta a myslenie človeka podmienené štruktúrou používaného jazyka. Taktiež známa ako Sapir-Whorfova hypotéza, chápe odlišnosť jednotlivých jazykov ako obraz odlišnej štrukturalizácie sveta (Šatava, 2009, s. 65). Jazyk je pojatý ako vyjadrenie danej kultúry, a teda vyjadrenie iného pohľadu na realitu. Druhý pohľad na štúdium jazyka predstavuje univerzalizmus, s hlavným predstaviteľom Noamom Chomskym. Ten prišiel s teóriou univerzálnej gramatiky, podľa ktorej sú pravidlá jazyka, nezávisle od kultúry a socializácie, každému vrodene biologicky. Gramatiky jednotlivých jazykov sú závislé na skrytých štruktúrach v mozgu, a všetky jazyky sa riadia univerzálnymi pravidlami (Murphy, 1999, s. 40). Hoci koncept univerzalizmu a relativizmu sa zdajú byť protipólmi, nie sú navzájom nezlučiteľné. Relativizmus neznačí nekonečnosť jazykových možností, ľubovoľnú kategorizáciu či náhodnú stavbu jazyka. Rovnako sa relativisti vymedzujú voči jazykovému determinizmu a etnocentrizmu, keďže jazykové rozdielnosti nevytvádzajú o hodnote kultúry či o jej vyspelosti. Relatívne vnímanie sveta na základe jazyka sa však môže odrážať v odlišnom spôsobe kategorizácie, gramatikalizácie, v použití jazykových prostriedkov či v problematickosti prekladu. Použitie dvoch rozdielnych jazykov môže v mysli vyvolať dve odlišné spojitosti s prežitými skúsenosťami či kultúrnou a spoločenskou situáciou (Pokorný, 2010, s. 131; Průcha, 2010, s. 148).

2.3.1 Jazyk vo vzťahu s etnicitou a národom

Etnicita a jazyk sú často späté, jazyk býva v množstve prípadov hlavným atribútom etnickej skupiny a determinantom kultúry. Jazyková skupina však nemusí vytvoriť etnickú skupinu, a na druhú stranu nemusí byť etnická skupina definovaná spoločným jazykom; hoci sa tieto dve skupiny prelínajú, vzťah medzi nimi nie je priamočiary (Šatava, 2013, s. 36).

V stredoeurópskom kontexte však predstavuje jazyk základnú stavebnú a diferenciacnú jednotku národnostných skupín. Jazyk si udržiava významnú rolu v konštruovaní kolektívnej identity na dvoch rovinách: na funkčnej a na symbolickej. Jeho komunikačná funkcia ovplyvňuje každodenné medziľudské interakcie a vzťah medzi jednotlivcom a inštitúciami. Zároveň je i nositeľom symbolických hodnôt, významov a štruktúr, vďaka ktorým dokážeme interpretovať realitu (Furdal, 2004, s. 242). Hoci jazyky bývajú modifikované a neustále sa menia, najzreteľnejšie dokážu predstaviť kontinuitu s minulosťou a spoločnosťou, a nemôžu

byť chápané čisto ako produkt politiky či konštrukt elít. Zatiaľ čo etnicita a národnosť sú problematické termíny s nestálymi a odlišnými interpretáciami, jazyk je relatívne jasne definovaná veličina. Vďaka jej dejinnej kontinuite, symbolizácii a funkčnej nevyhnutnosti je jedným z najvýznamnejších znakov národnej identity.

Vznik tzv. národných jazykov sa odrážal od romantizácie a mytologizácie používaného jazyka, ktorá bola častá u básnikov a spisovateľov už v období stredoveku. Narastajúcou centralizáciou štátu a vznikom kníhtlače začala latinčina strácať na svojej významnosti a domácim jazykom sa zaslúžilo viac pozornosti (Pokorný, 2010, s. 22). Jazyk hrá svoju rolu aj pri vytváraní a udržiavaní politických ideológií, napríklad mal historicky veľký význam pri vzniku európskych národov. Ovládanie jazyka je jednou z najdôležitejších podmienok národného príslušenstva (Vlachová a Řeháková, 2004, s. 489). Na jeho základe môžu byť spoločenské skupiny kultúrne a administratívne zjednotené či politicky mobilizované (Geremešová, 2012, s. 8). Podľa teoretikov nacionalizmu je vznik národného štátu podmienený homogenizáciou jazyka a vytvorením štandardizovanej spisovnej reči, ktorú skrz vzdelávací systém a masmédiá začnú ovládať členovia daného spoločenstva (viď. Kapitola 2.2). Spisovný jazyk vznikol navyše z potreby rozšírenej písomnej komunikácie, súvisiacou so správou štátu, obchodnou komunikáciou a popularizáciou novín.

V rámci jedného štátu môžu popri úradným jazykom fungovať v menej dominantnej pozícii dialekty, etnolekty, regionálne jazyky, jazykové variety, a menšinové jazyky súdržných etnických či národnostných skupín. I národný jazyk má okrem svojej spisovnej, ideálnej formy aj štandardnú, reálnu formu. Hranice medzi jazykom a dialektom či inými formami reči sú však nejasné, a prechod od dialektu k „oficiálnemu“ jazyku je závislý od rôznych politických a spoločenských faktorov (Šatava, 2009, s. 38; Tóth, 2013, s. 60).

2.3.2 Bilingvizmus

Kontakt dvoch či viacerých jazykových skupín predpokladá vznik a fungovanie bilingvizmu (dvojjazyčnosti) na danom území, či už na individuálnej alebo na skupinovej úrovni. V lingvistike má bilingvizmus viacero definícií a je ťažké s istotou povedať, kto zapadá do kategórie „bilingválny“, a kto nie. Bilingvizmus nemusí odrážať skutočné používanie jazyka jedinca, ale len jeho schopnosť dané jazyky ovládať – vtedy hovoríme o jazykovej kompetencii. Jazyková prax naopak značí používanie jazykov v každodennom živote, bez ohľadu na stupeň ich ovládania (Lanstyák, 2002, s. 411). Úroveň schopnosti hovoriť jedným z viacerých jazykov ovplyvňujú faktory, ako sú: vek, kedy bol nadobudnutý jazyk; či je jazyk

nadobudnutý v domácom prostredí alebo v školskom; gramotnosť a schopnosť písať v daných jazykoch; funkcia jazykov; plynulosť (Mahootian, 2019, s. 7). Pre účel tejto práce budem pracovať s definíciou S. J Tótha, ktorý definuje bilingvistov ako tých, ktorí:

„používajú dva alebo viac jazykov (alebo dialektov) vo svojom každodennom živote. Postoj daného jedinca k obom jazykom, komunitám a ich kultúram, mal by sa s nimi identifikovať a tiež obe jazykové komunity by ho mali považovať za rodeného hovoriaceho“ (Tóth, 2019, s. 113)

Bilingvizmus nastáva v takmer každom jazykovom kontakte, a je skôr historickou normou, než výnimkou. Viac než polovica populácie je bilingválna (Edwards, 2010, s. 25; Mahootian, 2019, s. 20) – pri dlhodobom vzťahu dvoch jazykov na celospoločenskej úrovni hovoríme aj o diglosii (Edwards, 2010, s. 25; Tóth, 2019, s. 114). Jazyková schopnosť bilingvizmu či multilingvizmu je typická pre jazykové menšinové skupiny, žijúce mimo miesta svojho rodného jazyka.

Typickou vlastnosťou bilingvistu je prepínanie jazykového kódu (code-switching), teda pohotovo meniť svoju reč za funkčným cieľom komunikácie. Funkcia daného jazyka je podmienená doménou, v ktorej je používaný, a pravidlami danej domény – za domény považujeme rodinu, priateľov, školu, náboženskú komunitu či pracovisko. Okrem komunity, v rámci ktorej nastáva konverzácia, môžeme doménu chápať aj ako tematickú oblasť, na základe ktorej sa mení používaný jazyk či niektoré slová. Prepnutie z jedného jazyka (kódu) do druhého môže byť zámerné (napr. za cieľom vylúčiť nezainteresované osoby z konverzácie) či nezámerné (reflexívne) (Mahootian, 2019, s. 56). Prepínanie môže fungovať teda ako spôsob kompenzácie za jazykové nedostatky, ale môže byť aj použité za cieľom vyjadriť odlišné významy (Lanstyák, 2002, s. 415). Komunikácia v doméne rodiny sa u menšinových jazykov prejavuje najčastejšie. V prípade bilingvistov môže vzniknúť aj zmiešanina dvoch jazykov kombinujúca ich atribúty, pričom prepínanie kódu môže nastať v rámci jednej vedy, prípadne môže vzniknúť nový hybridný jazyk, kombinujúci nie len slová, ale aj gramatické štruktúry oboch jazykov (Šatava, 2009).

Postavenie dvoch jazykov býva často u bilingválnych ľudí asymetrické – frekvenciou používania a kontaktom s ľuďmi daného jazyka zastáva jeden z jazykov dominantnejšiu pozíciu. Dominantnejším sa teda môže stať aj jazyk nematerinský, teda nadobudnutý počas života. Bilingvizmus chápaný ako komunikačný systém sa týka hlavne menšinových jazykov, kde dva jazyky koexistujú na dvoch úrovniach – na lokálnej a na štátnej. U jazykov

národnostných menšín teda môže nastať ustúpenie materinského jazyka v prospech štátneho, väčšinového jazyka dôsledkom sociologických, demografických či ekonomických faktorov (Tóth, 2019, s. 115).

U mnohých dvojjazyčných hovoriacich je jedným z problémov semilingvizmus – ten nastáva, pokiaľ jedinec nevie ani jeden z ovládaných jazykov na rovnakej úrovni ako monolingvista. Hovoriaci sa taktiež môže počas učenia materinského jazyka zaseknúť v jednej fázy znalosti jazyka, napríklad vo fázy z detstva. Pri znalosti jazyka len v jeho orálnej forme nastávajú i problémy v znalosti písanej formy jazyka (Šatava. 2009). Niektorí bilingvisti preto pociťujú negatívny vzťah ku svojej dvojjazyčnosti a preukazujú snahu svoj menšinový jazyk potlačiť do úzadia (Tóth, 2019, s. 116). Môžu sa snažiť buď o ovládanie štandardnej formy dominantného jazyka, alebo naopak potlačiť svoj lokálny dialekt a naučiť sa štandardnú a spisovnú varietu svojho menšinového jazyka, či ho používať až prehnane puristicky (Lanstyák, 2002, s. 413).

2.4 Menšiny

2.4.1 Etnické a národnostné menšiny

Samotný pojem menšina je vágny a ťažko definovateľný pojem, ktorý sa v spoločenských vedách používa na opísanie širokej škály sociálnych skupín. Menšiny zastupujú časť populácie, ktorá tvorí menšiu časť spoločnosti na základe spoločenských štatusových atribútov. Etnické či národnostné menšinové komunity predstavujú viacero typov spoločenstiev v nedominantnej pozícii, ktorých kolektívna (etnická) identita sa odlišuje od identity väčšinovej spoločnosti štátu, v ktorom žijú, majú pocit solidarity a snahu udržať svoje tradície a kultúru (Alam, 2015, s. 378; Smetanková, 2013, s. 58).

Do skupiny etnických menšín môžeme radiť viacero sociálnych skupín:

- a) Za prvé, za národnostnú menšinu považujeme etnické spoločenstvá disponujúce s vlastným národným štátom a teritóriom, ktoré žijú mimo dané teritórium, napr. Turci v Nemecku. V ich prípade situáciu a postavenie skupiny ovplyvňuje dynamika vzťahov medzi zapojenými štátmi.
- b) Za druhé, za menšinu považujeme etnické skupiny, ktoré majú atribúty národného štátu, avšak vlastný štát nemajú, napr. Baskovia v Španielsku.
- c) Za tretie sa menšinový status týka etník, ktoré nemajú vlastné územie, štátnosť ani štandardizovaný jazyk, ako napr. Rómovia.

- d) Okrem týchto hlavných typov sa môže identita menšín zakladať mimo národnej a etnickej príslušnosti aj na rase, náboženstve, jazyku či kultúre (Lord, 1999, s. 25; Šatava, 2009, s. 31).

Druhý spôsob delenia etnických menšín rozdeľuje menšinové spoločenstvá na imigrantov, domorodcov, proto-národy a skupiny plurálnych spoločenstiev (Eriksen, 2012, s. 205-222; Barša a Strmiska, 1999, s. 146).

Vzhľadom na nejasnosť pojmov „eticita“ a „národnosť“ sa v kontexte menšín často používajú zámene. Hoci každý termín so sebou nosí iné významy vzhľadom na daný analytický rámec či oblasť diskurzu, v rámci stredoeurópskych štúdií pojmy zastupujú rovnaké koncepty. Často sa používa i termín jazyková menšina, ktorá má oproti etnickej a národnostnej menšine jasnejší a viac empirický význam. Navyše sa kategórie jazykových a etnických menšín vo väčšine prípadov až na pár výnimiek prekrývajú.

Status menšiny je okrem jej širokospektrálnosti aj dynamický a flexibilný – napr. sa môže národné spoločenstvo stať menšinou posunom geopolitických hraníc (v prípade maďarskej menšiny na Slovensku), procesom veľkej migrácie (Taliani v USA) alebo sa môže z menšiny stať národné spoločenstvo nadobudnutím teritória (napr. izraelskí Židia). Konceptia národnostných menšín je teda silno spätá so sociopolitickým rozdelením sveta, špecificky na štátne územné celky (Lord, 1999, s. 25-27).

Vzťah etnicity a kultúry u menšinových spoločenstiev býva významnejší než u väčšinovej spoločnosti či u veľkých národov. Je to dôsledkom práve ich konfliktného postavenia, kde si uvedomujú svoju odlišnosť či svoju rovnakosť oproti dominantnej skupine. Etnická identita je vo svetle svojej ohraničenosti silnejšie udržiavaná vnútri lokálnej skupiny, ako je aj inštitučne udržiavaná a podporovaná skrz spolky a organizácie (Čukan, 2011, s. 179). Národnostné menšiny sa môžu líšiť od majoritnej spoločnosti aj ich teritoriálnou identitou, pričom sa skôr stotožňujú s lokálnym centrom, než s celým štátom (Vlachová a Řeháková, 2004, s. 493).

Pokiaľ väčšinová spoločnosť nerešpektuje existenciu a potreby menšinovej spoločnosti, ktorá nemá prístup k moci, nastáva konflikt a je potrebné riešiť problematiku menšinových práv:

„Being culturally different implies political weakness, i. e. fewer resources to influence the political will to change the causes of his or her own marginalization“ (Gianni, 1997, s. 136)

Identita menšín býva ohrozená nie len jej vylúčením z politických centier, ale aj v každodennom živote ich stereotypizáciou, prekrútením kultúrnych hodnôt či nízkym postavením na spoločenskom rebríčku (Alam, 2015, s. 380). Ochrana práv menšinových skupín sa viaže na otázku zachovania existencie minorít, ich integrity a ich kultúrneho dedičstva, ktoré je ohrozené asimilačnými procesmi. Za ochranu menšinových skupín ručí napr. Rámcový dohovor Rady Európy o ochrane práv národnostných menšín, či v rámci Slovenska štvrtý oddiel Ústavy SR.

2.4.2 Akulturačné procesy

Akulturačia je proces nastávajúci: „keď medzi dvoma alebo viac spoločnosťami dochádza k priamemu a dlhotrvajúcemu vzájomnému kontaktu“ (Murphy, 1999, s. 207). Kontakt dvoch etník a kultúrne odlišných komunit nastáva u väčšiny spoločenstiev a akulturačné procesy sú v tomto prípade normou (Tamtiež). Jedná sa o prispôbovanie sa členov jednej skupiny voči inej alebo ich vzájomné prispôbovanie (Průcha, 2010, s. 97). Dôsledkom kultúrneho kontaktu môžu nastať zmeny v oblasti jazyka, hodnôt, postojov, správania či identity. Reakciou na vzájomný kontakt s druhou kultúrou môže byť okrem preberania prvkov aj ich odmietanie (Jeleňová, 2017, s. 30).

Klasifikácií adaptačných vzťahov menšín a štátu je mnoho. Podľa interkultúrneho psychológa J. W. Berryho môžeme stratégie adaptácie menšín rozdeliť do štyroch hlavných skupín (Průcha, 2010, s. 98):

- a) Integrácia, pri ktorej si menšinová skupina zachováva svoju vlastnú kultúru, pričom preberá kultúrne hodnoty väčšinovej spoločnosti.
- b) Asimilácia, ktorá značí stratu kultúrnych hodnôt a znakov v prospech väčšinovej kultúry.
- c) Marginalizácia, kde sa kultúra skupiny zakladá na novej, subkultúrnej identifikácii, a nie na kultúre zdedenej či menšinovej.
- d) Separácia od väčšinovej kultúry a udržiavanie kontaktu len so svojou menšinovou kultúrou. Tento spôsob kontaktu môže taktiež vyústiť do konfliktnej situácie (Lord, 1993, s. 12).

Barša (1999, s. 148) opisuje tri prístupy k riešeniu etnických konfliktov z hľadiska politického usporiadania:

- a) Realistický, ktorý predstavuje násilné a negatívne riešenie problému, napríklad etnické čistky či segregácia.

- b) Distributívny, ktorý je schopný skrz kompromis riešiť problémy záujmové, no nie hodnotové.
- c) Akomodačný, ktorý vzájomne rešpektuje odlišné kultúrne hodnoty a chápe zdroj konfliktu. Tento spôsob využíva pozitívne prostriedky k regulácii konfliktu. Riešenie skrz akomodáciu môže vyústiť do federácie, konsociačnej demokracie a multikultúrnej integrácie.

Eriksen (2012, s. 201) zhrňuje prístup štátu k menšinám takto:

- a) Prístup asimilácie.
- b) Prístup segregácie.
- c) Multikultúrne občianstvo.

Kategórie sa pri rôznych interpretáciách odlišne prekrývajú. Rovnako sa prekrýva i názor, že proces integrácie a fungovanie multikultúrneho spoločenstva je najlepším riešením nie len z pohľadu menšín, ale aj z hľadiska medzinárodnej a vnútroštátnej stability (Barša a Strmiska, 1999, s. 160; Lord, 1993, s. 16-17; Eriksen, 2012, 203; Wicker a kol., 1997).

Naopak asimilácia býva z hľadiska etnológie a sociológie braná ako nežiadúci výsledok akulturácie a jej posledná fáza (Jeleňová, 2017, s. 29), kvôli ktorej prichádza svet o svoje kultúrne bohatstvo. K asimilácii však dochádza z rôznych dôvodov, priamych i nepriamych, ktoré sa nie vždy dajú ovplyvniť. Asimilačné správanie môže byť pozorované na individuálnej a na skupinovej úrovni. Na individuálnej úrovni sa akulturácia variuje napr. podľa blízkosti k dominantnej kultúre, veku, pohlavia a osobných medziľudských vzťahov. Na skupinovej úrovni už dochádza k štrukturálnym zmenám v oblasti kultúry a inštitúcií (Tamtiež, 2017). Podľa Michalíka (2011, s. 75) sú asimilačné faktory lokality ovplyvnené hospodársko-politickým vývojom, administratívnym členením, sociálnou situáciou, geografickými podmienkami, etnickým zložením či náboženstvom skupiny.

2.4.3 Jazykové menšiny

Odlišné jazyky sú spolu v neustálom kontakte, ktorý spôsobuje v jazykoch zmenu. Kontakt dvoch jazykov v dlhodobom kontakte môže viesť k vzťahu stabilnej diglosie alebo multilingvizmu (rovnovážny kontakt), či môže vyústiť do úpadku jazyka a jeho vytlačenia dominantnejším jazykom (vytláčajúci kontakt) (Pokorný, 2010, s. 124).

Menšinové jazyky sa v podmienkach národného štátu ocitajú pod vplyvmi akulturačného tlaku v nerovnovážnom kontakte. Menšinový jazyk býva vytlačený do kultúrnej periferie a jeho použitie je redukované na minimum komunikačných sfér (Šatava, 2013, s. 38)

Jazyk menšiny môže vzhľadom na rôzne akulturačné faktory prebrať slová či štruktúry jazyka dominantnej populácie a pozmeniť svoje osobité charakteristiky, prípadne môže vymiznúť a byť asimilovaný úplne. Vtedy nastáva jazyková zmena či jazykový posun, teda zmena jazyka komunity. Proces sa často negatívne dotýka menšinových jazykových komunit, kde dominantný jazyk začne nahradzovať minoritný vo všetkých jazykových doménach (Appel a Muysken, 2005). Hoci jazyková zmena komunity nemusí znamenať úplnú smrť jazyka, predchádza ju a býva jej finálnou fázou. Taktiež môže na území jazykového kontaktu vzniknúť vzájomná výmena jazykových prvkov rôznymi formami, čím vznikajú nové variety jazyka, špecifické pre danú oblasť. Menšinová varieta jazyka sa môže odlišovať od jej väčšinovej aj vplyvom nárečovosti, bilingvizmu, či sa vyznačovať používaním archaizmov (Lanstyák, 2002, s. 412).

Situácia jazyka minoritnej skupiny sa líši podľa jazykovej politiky a jazykového plánovania toho-ktorého štátu, najmä v možnosti používania jazyka vo verejnej sfére a v školstve, a to ústne aj písomne (Szabó Mihály, 2020, s. 298). Rovnako sa odlišuje na základe súdržnosti jazykovej komunity, jej veľkosti, jej postavenia v spoločnosti ako i prestíž jej jazyka, taktiež podľa veku aktívnych hovoriacich, uzavretosti komunity, a jazykovej podobnosti dominantného a minoritného jazyka. Svoju úlohu hrajú aj medzinárodné dohovory, zaručujúce za ochranu menšinových jazykov, napr. Európska charta regionálnych a menšinových jazykov. Tieto faktory, spolu s vôľou a túžbou minoritnej komunity, majú vplyv na zachovanie vitálneho života daného jazyka.

3. Maďarská menšina v okolí Nitry a jej zasadenie do teórie

3.1 Identita maďarskej menšiny

Podľa spôsobu rozdelenia etnických menšín opísaného v kapitole 2.4.1 môžeme maďarskú menšinu na Slovensku radiť do skupiny *a* – národnostných menšín, ktorej etnické spoločenstvo – Maďari – disponuje vlastným územím, oficiálnym jazykom a vlastnou štátnosťou. Identita maďarskej menšiny sa v tomto ohľade stáva dvojznačnou. Na jednej strane figuruje afiliácia s maďarskou etnickou identitou na dimenzii jazykovej, dôležitá je i dimenzia historická a znalosť svojho pôvodu, siahajúc do obdobia Uhorska. To sa viaže na dimenziu teritoriálnu, teda na skutočnosť, že dané obce južného Slovenska boli a sú dlhodobo obývané Maďarmi. Na druhej strane je seba-identifikácia ovplyvnená dislokáciou od „vlastného“ národného štátu a životom na Slovensku. Občianska identita spolu so štátnosťou maďarskej menšiny je slovenská. V oblastiach dvojjazyčných prichádza k častejším kontaktom so

Slovákmi, s ktorými sú formované sociálne väzby. To sa rovnako odráža na dimenzii jazykovej, kde maďarčina na Slovensku predstavuje skôr nárečovú formu jazyka.

3.2 Politické postavenie maďarskej menšiny

Menšinové postavenie Maďarov na Slovensku nastalo dôsledkom definovania politických hraníc po prvej svetovej vojne a etablovaním národných štátov postavených na etnickej identite (vid'. Kapitola 1 a 3). Tento spôsob genézy menšinových spoločenstiev sa dotýka viacerých spoločností a je typickým pre strednú a východnú Európu. Dynamika vzťahu menšiny a majoritnej spoločnosti je teda ovplyvnená skutočnosťou, že na politickom území Slovenska sa ocitli nedobrovoľne, bez migračného pohybu či dôsledkom koloniálnych procesov, čo je faktor ovplyvňujúci spôsob a úspešnosť vyjednávania menšinových a politických práv.

Dynamika vzťahu menšiny a štátu je ovplyvnená aj ich proximitou k Maďarskej republike, teda k národnému štátu Maďarov. Politické vyjednanie menšiny so slovenským štátom a jej postavenie má medzinárodný význam v tom, že môže byť ovplyvnené politikou Maďarska, a zároveň môže ovplyvňovať medzinárodné vzťahy krajín a ich upevňovanie pozícií (Lord, 1993, s. 7). Rogers Brubaker (1995) hovorí o trojhrannej konfigurácii medzi národnostnou menšinou, novovzniknutým štátom a externým domovským štátom, teda modelom „triadic relational nexus“, ktorý opisuje situáciu novovzniknutých štátov po rozpade Sovietskeho zväzu. V tomto vzťahu zápasia menšiny nie len s politickým a ekonomickým znevýhodnením, ale aj s dvoma vzájomne nekompatibilnými nacionalizmami (Brubaker, 1995, s. 108). Slovensko hralo v tejto dynamike rolu znárodňujúceho štátu na etnicky nehomogénnom území, presadzujúc istú mieru hegemonie slovenského jazyka, kultúry a politickej dominancie. Maďarská menšina sa na druhú stranu ocitla v neistom postavení, pričom pri snahe odporovať asimilácii a diskriminácii sa musela politicky zorganizovať. Tretím aktérom bolo Maďarsko, ktoré monitorovalo situáciu menšiny a prejavovalo záujem o ich ochranu. Maďarskí politici však taktiež používali národnostnú kartu, a sa snažili využiť postavenie maďarských menšín v rámci svojej popularizačnej kampane (Lord, 1993, s. 7).

Politická situácia maďarskej menšiny na Slovensku býva všeobecne hodnotená pozitívne. Ako spomínam v Kapitole 1, hoci Slovenská republika prvé roky svojho vzniku preukazovala konfliktnú menšinovú politiku, zakotvením ochrany menšinových a jazykových práv spolu s vytvorením paralelných politických a inštitučných štruktúr predstavuje situácia Maďarov na Slovensku dobrý príklad pre riešenie menšinovej problematiky (Lord, 1993, s. 8). Časť úspechu musí byť pripísaná skutočnosti, že Maďari a Slováci majú odlišné politické

a jazykové záujmy, avšak ideologické a kultúrne hodnoty sú kompatibilné. Z hľadiska politického usporiadania je teda prístup Slovenskej republiky k menšine akomodačný. Funguje na princípe konsociačnej demokracie, ktorá proporčne prerozdeľuje štátnu moc a financie medzi spoločenské skupiny zastúpené v rámci demokratického štátu. Dôraz je v tomto systéme kladený skôr na rozdelenie moci, než na teritoriálnu autonómiu (Barša a Strmiska, 1999, s. 152). Menšinám zaručuje zákon právo používať materinský jazyk v úradnom kontakte v obciach a mestách, kde daná menšina tvorí aspoň 20% obyvateľstva. Zaručuje právo na vzdelanie v materinskom jazyku a fungovanie rozhlasových, tlačových či televíznych médií (Rajňáková, 2012, s. 144). Maďari na Slovensku tieto práva využívajú a maďarské médiá, ako napríklad časopis ÚJ SZÓ, sa tešia vysokej popularite.

3.3 Spoločenské postavenie maďarskej menšiny

Z hľadiska stratégie adaptácie je maďarskou menšinou na zmiešanom území volený integračný prístup. Jednotlivci sú schopní komunikovať obidvoma jazykmi na vysokej úrovni, zúčastňujú sa na politickom dianí i na kultúrnom živote obdivoch spoločností, udržujú sociálne väzby so Slovákami i Maďarmi. U niektorých jednotlivcov či rodín funguje naopak stratégia separácie, pričom slovenčina hrá malú rolu v ich každodennom živote, ako aj vzťahy so Slovákami a slovenskými kultúrnymi inštitúciami. Táto skupina ľudí je však na zmiešanom území menej častá.

Hoci dnes sú konflikty medzi slovenskými a maďarskými občanmi stále zriedkavejšie, do nedávnej doby bola situácia omnoho napnutejšia. Tenzie medzi dvoma národnosťami sa odvíjali predovšetkým od geopolitickej a sociálnoekonomickej situácie. Prejavy etnickej nenávisti sú však najčastejšie dôsledkom neinformovanosti, predsudkov, nacionalistickej ideológie a nestability identity a politického systému. Konfliktný vzťah medzi Slovákami a maďarskou menšinou býva často zveličovaný médiami. Laici i odborníci sa zhodujú na tom, že väčšina konfliktu nie je vo svojej podstate založená na reálnom medziľudskom antagonizme, ale na politickej demagógii, ktorá problémy vytvára, než aby na ne poukazovala. Rozdúchavaním ohňa zhora podporovali nepriateľské pocity voči Maďarom aj v homogénnych oblastiach po vzniku republiky, kde sa nedostatkom každodenných kontaktov jednoduchšie udržiavali predsudky a negatívne postoje (Kusá, 1995, s. 1). O tom svedčí aj výskum medzi mladými ľuďmi z roku 2006, podľa ktorého 60% opýtaných s negatívnym vzťahom voči Maďarom s nimi nežilo v blízkom kontakte (Pekár, 2007, s. 85). Výskum verejnej mienky z roku 1992 tvrdí, že na zmiešanom území podporilo vystaňovanie Maďarov

z juhu 28% Slovákov, zatiaľ čo na homogénnom území to bolo 51% (Gál, Hunčík, 1993, s 44). Problémy medzi Slovákami a Maďarmi teda existovali, avšak boli skôr politického rázu, než miestneho. V súčasnosti vo verejnej diskusii nie je maďarská problematika populárnou či kontroverznou témou, a to obzvlášť medzi verejnosťou na zmiešaných územiach Slovenska.

3.4 Maďarčina ako menšinový jazyk

Maďarská menšina predstavuje aj najväčšie menšinové jazykové spoločenstvo na Slovensku. Maďarčina sa radí do uralskej jazykovej rodiny medzi ugarské jazyky, spolu so sibírskou chantyjštinou a mansijštinou (Pokorný, 2010, s. 170). V stredoeurópskom kontexte je teda maďarčina jazykový unikát, ktorý je gramatikou i slovnou zásobou veľmi odlišný od slovenčiny. Na území dnešného Slovenska sa nachádzajú tri maďarské nárečové regióny: región stredného Zadunajska a Malej dunajskej kotliny, región palócky a región severovýchodný. Do nárečových regiónov sa dá následne zaradiť deväť nárečových skupín, v rámci regiónov však fungujú aj prechodné nárečia či nárečové ostrovy. Maďarčina v okolí Nitry môže byť zaradená do severovýchodnej palóckej nárečovej skupiny (Sándorová a Vančo, 2020, s. 322). Maďarčina na Slovensku a jej nárečia sú ovplyvnené svojou menšinovou situáciou, ktorá má dopad na používanie jazyka a jazykovú zmenu. Dôležitými faktormi sú napr. blízkosť kontaktu s väčšinovou varietou maďarčiny, početnosť a súdržnosť jazykovej komunity, prístup ku školám s vyučovacím jazykom maďarským, či iné sociodemografické podmienky (Sándorová a Vančo, 2020, s. 323).

Používaná býva kontaktná varieta maďarčiny, ktorú ovplyvňuje slovenský jazyk. Používaný jazyk maďarsky hovoriacich na Slovensku je odlišný od väčšinovej variety dôsledkom ich dvojjazyčnosti. Bilingválna schopnosť môže viesť k slabšej znalosti a poklesu používania maďarčiny, a to dôsledkom nižšieho vystavenia jednotlivcov maďarskému jazyku. Navyše je samotná kontaktná varieta ovplyvňovaná aj pravidelným používaním dvoch odlišných jazykov, pričom prvky z jedného jazyka bývajú vypožičané a vkladané do druhého jazyka (Lanstyák, 2002, s. 412). Na individuálnej úrovni sa môže jednať o pohotovú prepínanie dvoch kódov v rámci jednej vety. Na úrovni dialektu môžu byť prvky slovenského jazyka prebrané a začlenené do nárečového systému maďarského jazyka. Maďarčina sa na Slovensku vyvíja inak, ako v Maďarsku, čo sa odráža aj na častejšom výskyte archaizmov či menšom pomere slangových výrazov. Nárečie Maďarov na Slovensku sa od svojej štandardnej formy odlišuje predovšetkým vo vyslovovaní a prízvuku.

Vplyv dominantnejšieho jazyka na menšinový je pri jazykovom kontakte predpokladanou normou. Jazyková asimilácia a jazykový posun reflektujú prirodzené jazykové

správanie komunity, ktorá vyhodnotila používanie dominantnejšieho jazyka ako výhodnejšie. V rámci centralizovaného administratívneho kapitalistického nacionalistického štátu sú však procesy asimilácie a jazykového posunu menšiny urýchlené. Dnešný jazykový posun maďarskej komunity na južnom Slovensku môžeme z veľkej časti pripísať povojnovým protimenšinovým opatreniam spojenými s budovaním Československého štátu, ktoré vyst'ahovaním a výmenou obyvateľstva narušili homogenitu oblasti Juhu. Zavedením slovenskej výuky a hodín slovenčiny do maďarských oblastí bola v mnohých rodinách vytvorená nová generácia dvojazyčne hovoriacich. Ovládanie slovenského jazyka je jednou z podmienok pre občianske fungovanie v rámci Slovenského štátu, ako aj vo verejnej sfére, tak i v každodennom živote, a to obzvlášť na maďarsky nehomogénnom území. Situácia menšinovej maďarčiny je najviac ohrozená v obciach a mestách, kde maďarskí obyvatelia tvoria podiel menší než 20%. Jedná sa o oblasti položené severnejšie od maďarských hraníc a o obce v blízkosti väčších krajských miest (Sándorová a Vančo, 2020, s. 324).

Podľa výskumu Lucie Satinskej (2016, s. 44) je používanie maďarského jazyka na verejnosti u jednotlivcov podmienené spoločensko-politickou situáciou, ktorá spolu s individuálnymi skúsenosťami ovplyvňuje prepínanie jazykových kódov, stíšenie pri reči či pocity viny. Staršia generácia dôsledkom opatrení po konci 2. svetovej vojny mohla pociťovať až strach z komunikácie v maďarčine, keď sa po rozdelení Československa začali objavovať protimaďarské sentimenty. Mladšia generácia, ktorá si neprešla obdobím vyst'ahovávanía či ultranacionalizmu, preukazuje v tomto ohľade vyššie sebavedomie, menší strach a častejšiu hrdosť na svoju dvojazyčnosť.

4. Výskumný problém

Maďarská menšina predstavuje najväčšiu menšinu na území Slovenskej republiky. Podľa sčítania ľudu z roku 2021 sa k maďarskej národnosti prihlásilo 422 065 občanov, čo tvorí 7,75% z celkového počtu 5 449 270 sčítaných obyvateľov. Pre porovnanie, k slovenskej národnosti sa prihlásilo 83,82% sčítaných a k rómskej národnosti 1,23% sčítaných. Podľa verejnej databázy DATA cube Štatistického úradu SR môžeme sledovať graduálny každoročný pokles bilancie obyvateľov maďarskej národnosti. Zatiaľ čo v roku 1991 tvorili 10,8% opýtaných, v roku 2001 to bolo 9,7%, k maďarskej národnosti v roku 2011 sa prihlásilo 8,5% opýtaných. Pokles je zaznamenaný aj v prípade maďarčiny ako materinského jazyka – za materinský jazyk ho v roku 2001 označilo 10,7%, v roku 2011 9,4%, a v roku 2021 8,5% opýtaných (ŠÚSR, 2022). Tento fenomén môžeme pripisovať viacerým faktorom – migrácii obyvateľstva, nepriaznivej vekovej štruktúre maďarského obyvateľstva, či asimilácii

obyvateľstva. Štatistické údaje zo sčítania obyvateľstva nemusia vypovedať o skutočnom stave obyvateľstva a je treba na ne nahliadať s rezervou. Vzhľadom na stabilný a výrazný pokles trvajúci už od deväťdesiatych rokov však môžeme tvrdiť, že k istej demografickej zmene dochádza. Cieľom tejto práce je zamerať sa na potenciálne asimilačné faktory, ktoré vplyvajú na nastávajúcu socio-kultúrnu a jazykovú zmenu. Na problematiku bude nahliadnuté z pohľadu etnografie a socio-kultúrnej antropológie, ktorý sa pokúsi do problematiky nazrieť „zvnútra“ – teda využíva emický prístup a metódu kvalitatívneho výskumu. Hoci výsledky nevytvádzajú o spoločenstve ako o celku a nemajú štatisticky výpovednú hodnotu, sú schopné nám odhaliť základné mechanizmy zmeny, potenciál k odolávaniu asimilácie, prístupy osôb z daného spoločenstva a problémy, ktorým čelia.

Strata etnickej identity a jazyka menšinovej skupiny je očakávaným dôsledkom ich fungovania v rámci národných štátov. Asimilácia nemusí byť násilná či agitovaná štátnymi elitami, často nastáva skôr z vôle jedincov prispôbiť sa a zjednodušiť život sebe i ostatným. Napriek tomu, že je akulturácia spolu s asimiláciou prirodzeným následkom kultúrneho kontaktu, pretrvávajú snaha menšinových spoločenstiev udržať svoje kultúrne dedičstvo nažive – akýsi pud kultúrnej sebazáchovy.

Prípadová štúdia sa zameriava na obyvateľov pochádzajúcich z maďarských či maďarsky hovoriacich rodín, žijúcich v Nitrianskom kraji, ktoré sú vzhľadom na veľký počet maďarského obyvateľstva dvojjazyčné. Prípadová štúdia preskúmava možné dôvody, ktoré vedú obyvateľov maďarskej národnosti z danej oblasti k individuálnej a generačnej asimilácii jazyka či ich etnickej identity. V rámci výskumného cieľa je súčasťou štúdie prebádanie ich vzťahu k etnickej identite, k maďarskému a slovenskému jazyku, ich skúsenosti s diskrimináciou či posmechom zo strany slovenských občanov, atď.

Výskum sa venuje predovšetkým generačnej asimilácii – centrom analýzy teda nie je len jednotlivec, ale je zdôraznený proces asimilačného prechodu používaného jazyka a etnickej (národnej) identity medzi starými rodičmi, rodičmi a deťmi. Analýza sa teda zameriava okrem individuálnych pocitov ohľadom ich menšinovej situácie aj na ich schopnosť, vôľu, ohotu a chuť predávať jazyk, kultúrne dedičstvo a etnickú spolupatričnosť mladšej generácii.

5. Metodológia

5.1 Metóda zberu dát

Zber dát bol realizovaný pomocou pološtruktúrovaných rozhovorov. Pre účastníkov som mala pripravený set základných odrazových otázok, ktoré sa týkali najmä ich etnickej

identity, národnostnej štruktúry ich rodiny, ochoty predávať jazyk potomkom, bilingvizmu a vyučovacieho jazyka škôl, ktoré navštevovali. Tieto otázky boli určené ako pre Maďarov, tak pre Slovákov s maďarským pôvodom. Druhý set otázok bol smerovaný len na participantov maďarskej národnosti a s maďarčinou ako materinským jazykom. Tie sa týkali ich názoru ohľadom politického či spoločenského postavenia maďarskej menšiny na Slovensku, negatívnych osobných skúseností so Slovákami (napr. diskriminácia či výsmech), či ich vzťahu so Slovenskou a Maďarskou republikou. Vzhľadom na komplexnosť a subjektivitu tematiky národnosti, identity a jazykového prechodu je pološtruktúrovaný rozhovor najadekvátnejším typom zberu dát, keďže umožňuje participantom vyličiť s výskumníkom nielen nejasnosti ohľadom otázok, ale aj dvojznačnosť ich odpovedí. Oproti dotazníkovej forme rozhovoru nám pološtruktúrovaný rozhovor umožňuje diskusiu a hlbší náhľad do prežívania cieľovej skupiny, naopak oproti naratívne rozhovoru debatu zužuje a núti jednotlivcov sa skutočne zamyslieť nad danou problematikou.

Mená participantov sú pseudonymizované, sú teda pozmenené. Niekoľko zúčastnených sa necítilo komfortne s tým, že by ich mená s rokom narodenia a opisom životných skúseností boli verejne prístupné.

Rozhovory boli vzhľadom na cieľ práce autobiografické– zúčastnení opísali svoje vyrastanie, rodinné väzby, ich jazykové správanie a životné skúsenosti. Pri otázkach týkajúcich sa rodičov opýtaných častokrát musela prebehnúť rekonštrukcia a interpretácia minulosti, keďže niektorí zúčastnení si neboli istý pôvodom svojich rodičov, či otázka národnosti nebola v danej rodine nikdy nastolená. Z tohto hľadiska je potrebné uznať istú mieru „nespolahlivosti rozprávača“, ktorá je však prítomná pri každom autobiografickom výskume – pocity, názory a životné udalosti môžu byť rozprávačom upravené. Vzhľadom na nízku kontroverznosť práce však túto situáciu nepredpokladám.

V niektorých prípadoch bola volená forma skupinového rozhovoru, a to z viacerých dôvodov. Vzhľadom na časovú vyťaženosť mňa i participantov bolo najjednoduchšie v rámci jednej návštevy previesť viac rozhovorov naraz, napríklad v prípade manželských párov. V inom prípade neprebíhali rozhovory skupinovo v pravom slova zmysle, avšak pri rozhovore s jednotlivcom boli prítomní naši spoloční známi či ich rodinní príslušníci, ktorí sa do debaty sporadicky zapojili. Hoci i v rámci jednej návštevy mohol byť participant separovaný od ostatných a pýtaný jednotlivo, v ohľad bol prednostne vzatý komfort opýtaného a zachovanie príjemnej a prirodzenej atmosféry diskusie, ktorá by mohla byť odťahovaním jednotlivcov od stola narušená. Navyše prítomnosť ostatných známych mnohokrát rozprúdila debatu a

obohacovala diskusiu o nové názory, skúsenosti či nadväzujúce otázky, ktoré sa pre výskum preukázali byť hodnotné.

Až na jeden prípad rozhovory neprebiehali s pomocou komunikačných technológií a boli uskutočnené tvárou v tvár, vzhľadom na priaznivú pandemickú situáciu Covid-19. Rozhovory boli nahrávané na mobilný diktafón, pričom participanti boli oboznámení s nahrávaním. Pre prepis rozhovorov bol použitý online softvér *otranscribe.com*. Rozhovory prebiehali v roku 2022 vo viacerých termínoch – vo februári, apríli, júni a júli. Rozhovory prebehli celkovo s 20 zúčastnenými, ktorí pochádzali z 12 trojgeneračných rodín.

5.2 Vymedzenie participantov výskumu

Participantov výskumu som buďto poznala osobne, alebo boli skontaktovaní skrz našich spoločných známych. Výber participantov bol vymedzený na základe dvoch hlavných podmienok. Prvou podmienkou bol maďarský pôvod v línii nukleárnej rodiny, čo znamená, že aspoň jeden rodič si starý rodič sa musel identifikovať ako Maďar či mať maďarčinu ako materinský jazyk. Pod touto podmienkou boli teda niektorí účastníci aj samourčení Slováci, s odlišnými úrovňami znalosti maďarského jazyka – táto skupina reprezentovala jednotlivcov, u ktorých prestalo do istej miery fungovať generačné predávanie maďarského jazyka a etnickej identity. U tejto skupiny som sa zameriavala predovšetkým na ich vyrastanie, rodinné väzby a väzby s maďarskou komunitou. Pri maďarských zúčastnených som sa zamerala skôr na ich národnostné cítenie, ich vzťah s jazykom a ich správanie pri predávaní svojho pôvodu mladšej generácii. Tento dvojaký set dáť výskumu následne umožňuje nahliadnuť na problematiku z dvoch uhľov pohľadu – zo strany už asimilovaných, a zo strany neasimilovaných, ešte schopných jazyk a identitu prenášať. Vďaka tomu bola umožnená komparatívna analýza, schopná porovnať životné situácie a následne prítomnosť a intenzitu asimilačných faktorov.

Pri výbere participantov nebola zohľadnená národná príslušnosť, ktorá býva určovaná v úradných dokumentoch, napr. v občianskom preukaze, rodnom liste či na vysvedčení, keďže nie vždy reflektuje skutočnú seba-identifikáciu.

Informátori neboli ohrození vekom, naopak väčšie vekové rozpätie umožnilo poukázať na rodinnú tradíciu a dedičnosť prístupov, ktoré ovplyvňujú postupný proces asimilácie či naopak integrácie a zachovania maďarskej etnojazykovej identity. Výskum bol však vymedzený trojgeneračne. Prvá generácia bola v rámci výskumu chápaná ako prvotný nositeľ maďarskej národnosti a jazyka v rámci danej rodinnej štruktúry. Jednalo sa o ľudí narodených v 30. a 40. rokoch 20. storočia. Druhá generácia predstavovali ich deti, narodené

v 60. a 70. rokoch. Tretiu generáciu teda zastupujú ich vnúčatá, narodené v rokoch 1980-2004. Každý opýtaný je zaradený do jednej z týchto generácií.

Rovnako nebolo pri výbere participantov výskumu zdôraznené pohlavie či rodová identita.

5.3 Profil oblasti výskumu

Druhou podmienkou bola lokalita ich rodného bydliska. Opýtaní museli pochádzať zo zmiešanej slovensko-maďarskej enklávy v okolí mesta Nitry, ktorá sa nachádza pod úpäťm Tribeča, v severnejších častiach južného Slovenska. Táto oblasť stojí v opozícii s relatívne homogénnou oblasťou okolia Dunajskej Stredy či Komárna. Homogénne oblasti sa odlišujú pomerom maďarských a slovenských občanov, čo sa ďalej odráža na sociálnych väzbách, intenzite kolektívnej identity a verejnom živote. Všetky tieto faktory následne ovplyvňujú asimilačné tendencie na danom území. Ďalším faktorom, ktorý môže ovplyvňovať socio-kultúrne fungovanie menšiny, je geografická blízkosť ku krajskému mestu, ktorá predpokladá častejšiu emigráciu z obcí za väčšími pracovnými možnosťami a výberom škôl. Zároveň je demografický profil obce vystavený väčším zmenám dôsledkom imigrácie ľudí z miest, ako sú obce vzdialenejšie od urbánnych centier.

Jednalo sa predovšetkým o rodiny pochádzajúce z obcí, v dvoch prípadoch boli informátori priamo z Nitry. Informátori pochádzali z obcí Kolíňany (10 participantov), Ladice (2 participant), Čechynce (2 participant), Jelšovce (1 participant), Dolné Obdokovce (1 participant), Pohranice (1 participant) a Nitrianske Hrnčiarovce (1 participant).

Nasledujúca tabuľka stručne ukazuje maďarské národnostné a jazykové zloženie obcí pre lepší obraz heterogenity nitrianskej oblasti:

	Spolu	slovenská národnosť	maďarská národnosť	maďarský materinský jazyk
Dolné Obdokovce	1140	49,91%	45,88%	48,42%
Jelšovce	988	94,23%	1,42%	5,36%
Kolíňany	1551	56,74%	39,39%	40,43%
Nitra	78489	90,66%	1,01%	1,21%
Nitrianske Hrnčiarovce	2196	78,69%	13,89%	11,79%
Pohranice	1112	59,26%	36,78%	38,04%
Čechynce	1255	66,69%	32,43%	31,95%
Ladice	758	69,39%	24,27%	24,27%

(ŠÚSR, 2022)

6. Interpretácia dát

6.1 Forma národnej identity

V rozhovoroch som pri otázke národnosti od zúčastnených neočakávala, že budú schopní odpovedať jednoznačne a rozvinuto. Predsa len je otázka sama o sebe nejednoznačná, otvorená interpretáciám. Nejedná sa o jednoduchú tému, nad ktorou by sa ľudia pravidelne zamýšľali. Otázka príslušnosti sa však preukázala byť omnoho komplikovanejšia, než som sprvu predpokladala.

Do výskumu som vstupovala s viacerými predpokladmi a teóriami ohľadom etnickej spolupatričnosti a národného cítenia podzoborských Maďarov. Za prvé som očakávala, že namiesto maďarskej národnej identity bude u participantov prevládať maďarská menšinová, s ktorou by sa stotožňovali viac, než s maďarským národom. Za druhé som očakávala, že na národnej identite sa bude u participantov silnejšie odrážať pocit príslušnosti k lokálnej identite a ich teritoriálny pôvod. Ako spomínam v Kapitole 2, národné štáty vytvárajú okrem územných hraníc aj hranice identít, ktoré v nacionalistickej ideológii fungujú nepriepustne. Maďar žijúci na Slovensku má teda pred sebou predložené dve vytvorené skupinové identity národov – Slovák a Maďar – pričom si môže vybrať jednu z nich. Identity sú však neustále vytvárané a pretvárané, a pokiaľ sa jednotlivec nedokáže so žiadnou fungujúcou identitou stotožniť, je schopný si vytvoriť vlastnú. Jednak môže odmietnuť „škatuľkovanie“ do jednej z národných identít, a nechápať sám seba ako súčasť národu, ale ako súčasť lokálneho spoločenstva. Jednotlivci sa v tomto prípade môžu udržiavať takej príslušnosti, pri ktorej nie je etnikum či národ prvoradé. Lokálna identita a národná identita sa však nevyklučujú, a každá môže byť zapnutá a vypnutá v iných situáciách. Jedným zo spôsobov, ktorým môže byť kolektívna identita modifikovaná, je teda kombinácia lokálnej a národnej identity. V prípade maďarského vidieku na Slovensku by sa jednalo o formu maďarskej národnosti, ktorá si uvedomuje svoju menšinovú situáciu – pociťuje väčšiu blízkosť k maďarskému etniku, pričom teritoriálnu identitu nepociťuje maďarskú či slovenskú, ale lokálnu. Ich miesto narodenia, ktoré sa nachádza na slovensko-maďarských hraniciach, by predstavovalo vhodnú alternatívnu pre celoštátnu identitu a môže fungovať ako prechodný mostík medzi dvoma identitami. Ďalším predpokladom bolo, že jedným zo spôsobov modifikácie je kombinácia slovenskej a maďarskej národnej identity. Jednotlivec sa cíti byť súčasťou oboch národov zároveň, je z jednej časti Slovák a z druhej Maďar. Pod touto formou si nepredstavujem kombináciu štátnej a etnickej príslušnosti, keďže slovenskú štátnu príslušnosť má každý občan SR. Mám na mysli explicitnú súdržnosť k oboj národnostným skupinám, bez ohľadu na občianstvo či

miesto narodenia. Toto rozdelenie je, samozrejme, len orientačné, a spôsobov identifikácie je mnoho. Opísané formy identifikácie nepredstavujú vyhranené skupiny, ale len možné spôsoby seba-identifikácie. Pred samotným výskumom som predpokladala, že spomenuté formy seba-identifikácie budú u skúmanej skupiny najčastejšie. Ako preukázal výskum, identity nebolo možné zaradiť do čistých škatuliek, a kategoricky definovať.

U skupiny opýtaných, ktorí sa identifikovali ako Maďari, fungovalo skutočne niekoľko foriem maďarských identít. Najstarším participantom bola Božena, narodená v roku 1937, ktorá pochádzala z Čechyniec a vydala sa do Kolíňan. Definovala sa ako „čisto Maďarka“. Podľa sčítacích hárkov z roku 1930 boli Čechynce už v tom období zmiešaná slovensko-maďarská dedina, avšak jej otec nevedel „ani tolko po slovensky“. Identita „maďarstva“ nebola spájaná s Maďarskou republikou, či akousi diasporickou túžbou po „starej zemi“. Život prežila v kolísavej geopolitickej dobe – oblasť z nedávneho Rakúsko-Uhorska bola počas jedného života súčasťou Nemecka, Československa, sovietskeho satelitu, a nakoniec slovenského štátu. V takýchto podmienkach sa pocity národnej hrdosti vyvíjajú ťažko. Skôr než o Slovensku či Maďarsku prebiehala v rozhovore konverzácia o okolitých dedinách, o tom, ktoré sú maďarské a ktoré nie, či ktoré zasiahli povojnové opatrenia. V tomto prípade, byť Maďarkou znamenalo v kontexte roľníckeho vidieka byť skôr etnickou skupinou, ktorá mala predovšetkým diferenciatívny význam na lokálnej úrovni. Národnostná kompozícia okolitých dedín a ich história bola témou i s dvoma ďalšími participantmi, ktorí svoju maďarskú identitu nespájali so štátnym útvarom. Identita vlastnej obce však v žiadnom prípade nenahradila identitu etnickú, no dopĺňala ju.

Lokálny charakter maďarskej identity v tejto oblasti sa preukazoval predovšetkým vo vymedzovaní sa od južnejšie žijúcich Maďarov, v okolí Nových Zámkov, Komárna či Dunajskej stredy:

Ja: Nebol na strednej škole problém so slovenčinou?

L: Ne. Podľa toho, kto jako sa učil. Boli so mnou od Komárna, a nevedeli absolútne po slovensky. (Lukáš, 1961)

„Robili tam s nami, Veľký Kýr, od Nových Zámkov, tak na tých hneď zbadali, oni aj tú výslovnosť mali inakšú... Keď aj by sme sa vyprávali po maďarsky aj my z tadialto, aj oni, tak oni majú inú výslovnosť. Aj slová oni majú spisovnejšie“. (Anežka, 1966)

(pri konverzácii o neschopnosti niektorých Maďarov hovoriť slovensky) „Na južnom Slovensku je to normálne“. (Anna, 1944)

„Oproti tým tam z Dunajskej Stredy ja mám celkom dobrý prízvuk“. (Ján, 1969)

„Problém je ten, že tam v tých južných oblastiach, tak keď ideš do obchodu a rozprávajú ti po maďarsky predavačky. [...] Záleží od toho... keď máš všade Maďarov, jak v Dunajskej Strede, tam tú slovenčinu moc nepotrebuješ“. (Martina, 1968)

Ich vzťah nebol antagonistický, no participanti dávali najavo, že v opozícii s juhoslovenskými Maďarmi majú slabší prízvuk, inú výslovnosť, lepšie ovládajú slovenčinu a sú prispôsobivejší.

Z tzv. „tichej generácie“ prebehol rozhovor s ďalšími dvoma ľuďmi, s manželským párom – s Annou, n. 1944, a Andrejom, n. 1943. Pár pochádzal a stále žije v Kolíňanoch. Rodičia boli taktiež obaja Maďari.

Obaja sa definovali ako „na Slovensku žijúci Maďari“. Ani v ich prípade som nezachytila prejavy nacionálnej hrdosti, nefigurovala ani afiliácia so štátnym útvaram Maďarska. Naopak, Andrej ako jediný z participantov spomenul zjednocujúcu funkciu Európske únie:

(na otázku, či by sa mali podľa nich lepšie v Maďarsku)

Anna: Teraz už ne. Ani nikdy som tam nechcela.

Andrej: Ne. A teraz zvlášť, keď už je Európska únia. Takže to už nemá...len pár sprostých ľudí sa ešte nájde, že Maďari za Dunaj, no ale, v Európe sme, tak čo.

V ich prípade môžeme ich identitu chápať v opozícii národného štátu. Sú v prvom rade Maďari pôvodom a jazykom, v druhom rade menšina na Slovensku.

„Maďar žijúci na Slovensku“ bol spôsob seba-identifikácie aj ďalších opýtaných Maďarov. Medzi Maďarmi na Slovensku a Maďarmi žijúcimi v Maďarsku je jasný rozdiel. Hoci zdieľajú jedno pomenovanie a jazyk, majú odlišnú históriu, skúsenosti a postavenie. Spravidla sa tak identifikovali ľudia, ktorí mali svoju maďarskú identitu pevnejšie ukotvenú. Dodanie, že žijú na Slovensku, môžeme chápať ako zdôraznenie ich špecifickej situácie, ktorá ich odlišuje od Maďarov z iných zemí. Jedná sa o deklaráciu odlišnej národnej a odlišnej občianskej identity. Reprezentuje ich menšinové postavenie a životné skúsenosti spojené s týmto postavením. V snahe zistiť kompatibilitu dvoch národných identít som sa

pýtala na názor pomenovania „slovenský Maďar“, čo je jeden z termínov označujúci maďarskú menšinu na Slovensku:

„Ako môže byť nejaký slovenský Maďar. [...] To je blbosť.“ (Ján., n. 1969)

Pomenovanie „slovenský Maďar“ sa nepozdávalo ani ďalším dvom opýtaným. Všetci pochádzajú z Kolíňan, kde aj momentálne žijú. Tu môžeme v praxi sledovať nepriepustný charakter národných identít, ktorí si môžu niektorí osvojiť.

Prístup buď-alebo však nemusia mať všetci jedinci na zmiešaných územiach. Označenie „slovenský Maďar“ môže byť naopak vítaným termínom u ľudí, ktorí sa stotožňujú s oboma ponúkanými identitami:

„Môj otec stále hovoril, že - ja som Maďar, ale som Slovák. Nadávali, že - Maďari choďte preč, povedal - ale ja som Slovák. On neni Slovák, on je slovenský Maďar. [...] Môj otec bol vždy tak, že keď sa mu hodilo, bol Slovák, keď nie, tak Maďar. Keď mal kamarátov a boli tí jeho kamaráti že echtovní Maďari, tak on vždy že – áno? A ja slovenskú ženu mám!“ (Simona., n. 1978)

S prechádzaním medzi dvoma národnosťami nemá problém ani Gitka z Čechyniec, n. 1960:

„Vieš, lebo s mužom už sme viac menej Slováci...“

Kategória identít vo forme národnosti na prvý pohľad umožňuje identifikáciu len s jednou z národností, ktoré sú prerozdelené na jasne definované skupiny. Nezlučiteľné sú však len zdanlivo, vďaka schopnosti prepínania medzi dvoma identitami je to naopak častý fenomén. Jednotlivci sa môžu stotožňovať s odlišnými skupinami podľa situácie a kontextu. Ľudská identita je skôr rozvrstvená, než fragmentovaná. Hranice sa stávajú jemnejšie, nie sú pociťované tak silno. Dvojaká etnická identita môže naznačovať slabšiu silu etnickej súdržnosti. Dve prekrývajúce sa identity môžu byť asymetrické, s jednou skupinou dominantnejšou:

„Tak, necítim sa byť asi úplne čistý Maďar, tu asi nikto nie je úplne čistý Maďar, si asi myslím.“ (Nela, n. 1995)

V prípade ľudí takmer úplne asimilovaných, ktorí po rodičoch nezdedili maďarskú národnosť či jazyk, a označujú sa za Slovákov, môže stále figurovať istá miera maďarskej príslušnosti. Martinina dcéra Nina je slovenskej národnosti s minimálnou znalosťou maďarčiny. Svoju maďarskú identitu chápe skôr ako zdedenú, než prežívanú:

„Keď aj som v nejakej situácii, keď si robia srandu z Maďarov, tak ja poviem že som na polku Maďarka.“ (Nina, n. 1993)

U ľudí, ktorí nezdedili jazyk ani identitu, je však tento prístup menej častý. Traja participanti, ktorí mali slovenskú národnosť a maďarský jazyk ovládali minimálne, sa s maďarskou identitou nestotožňovali vôbec, hoci, v termínoch rasovej teórie, tzv. „maďarskú krv“ v sebe mali. To poukazuje na skutočne konštruktivistickú náтуру národnosti a etnickej identity, ktorá stojí z veľkej časti na výbere konkrétneho jednotlivca. Možnosti výberu sú obmedzené a podmienené fungujúcimi kategóriami, ktoré sú postavené na skupine reálnych charakteristík, no seba-identifikácia je vo svojej podstate arbitrárna.

Paralelne môže nastať nestotožnenie ani s jednou skupinou. Nejedná sa o úplne zavrhnutie svojho pôvodu – skôr o zoslabené pocity súdržnosti k národu a nízkej potreby skupinovej seba-identifikácie, spôsobené životom v dvojznačnom kultúrnom prostredí. Agáta, n. 1967, pochádza z maďarskej rodiny z Kolíňan a identifikovala sa ako Maďarka. Neskôr v rozhovore však vyjadrila svoje vnímanie národnosti viac do hĺbky:

„Ja mám maďarskú národnosť, ale také, že musí byť volačo po maďarsky, tak ja to nepotrebujem. Ja som nebola doma vedená, že neviem akí Maďari sme. Mne to nechýba. [...] My sme nikdy neboli tak vedení, nikdy sme to neriešili. [...] Sú také sviatky, že tuto tí veľkí Maďari idú a oslavujú to. Mne to nikdy nenapadlo tam ísť, nepokladala som to za dôležité. [Nemáme tú maďarskú identitu], ani slovenskú. Ani Jánošíka oslavovať nebudem. Ozaj nikam nepatrím.“

Odmietaná nie je samotná etnická identita, ale tlak na zapájanie sa do myšlienky celoplošnej národnej kultúry. Podobne i u Martiny z Kolíňan, n. 1967, nemá maďarská národnosť v jej živote vysoké postavenie:

„To je to zvláštne, že Slováci majú - ved' my sme Slováci, a majú takú identitu, sme Slováci a žijeme tu v tejto krajine, Maďari zase, že my sme Maďari. A my sme tu akože Maďari síce, ale nemáme tú identitu maďarskú... ani slovenskú. Že „my sme Slováci“, to na mňa neplatí. [...] Sú takí, že sú národne uvedomelí, či jak by som to povedala, že to je pre nich dôležité. Ale pre nás to nebolo. Ani nás mama tak nevychovala.“

Z týchto dvoch výpovedí rovnako vychádza, že pocity národnej hrdosti a etnického sebedomia dokážu byť ovplyvnené výchovou a rétorikou rodičov. Najdôležitejším faktorom pri identifikácii s maďarskou identitou je, ako aj pri iných etnických skupinách, pôvod rodičov, ktorý sa spoločensky dedí:

„Celá naša rodina je maďarská, tak aj ja som“. (Renáta, n. 2004)

Počas výskumu som však narazila na problém so samotným určením toho, kto je vlastne Maďar. Niektorí participanti mi boli odporučeniami spoločnými známymi, ktorí ich označili za Maďarov. Pri osobnom stretnutí som už však zistila, že sa berú za Slovákov. V dvoch prípadoch pochádzali participanti z rodín, kde ich rodičia a starí rodičia boli maďarsky hovoriaci a maďarčina bola ich materinský jazyk, avšak za Maďarov sa nepovažovali. Markéta pochádza z Jelšoviec, kde sa narodila v roku 1977. Jej prarodičia z matkinej strany hovorili len maďarsky a slovenčinu neovládali vôbec, no považovali sa za Slovákov. Jej mama sa rovnako považovala za Slovenku. Markéta pripisuje národnosť jej rodiny maďarizácii, kde museli vraviť maďarsky, no zostala im slovenská národnosť:

„Akože nevedeli po slovensky, ale nikdy nemali v sebe to, že – my sme Maďari. Oni povedali: My sme na Slovensku, my sme Slováci, ale teda rodičia nás nenaučili, tak rozprávame tak, ako nás naučili“.

Hoci maďarčinu ovláda, Markéta sa považuje za čistú Slovenku:

„V nás je vštepené, aj sme na to hrdí, že – nie, my sme Slováci. [...] Áno, viem po maďarsky, dohovorím sa. Ale v živote som v sebe nemala, že som Maďarka. Nikdy.“

V druhom prípade nevedel participant určiť, prečo je z otcovej strany vetva slovenská, hoci materinský jazyk majú maďarský. Táto situácia mohla vzniknúť dôsledkom dvoch odlišných procesov: jednak sa mohlo jednať o individuálnu jazykovú asimiláciu ako výsledok maďarizačných snáh v Rakúsko-Uhorsku, pričom pôvodný slovenský jazyk rodiny bol vo všetkých doménach nahradený maďarčinou, no povedomie o slovenskom pôvode bolo uchované. Na druhú stranu mohla situácia nastať dôsledkom opačného mechanizmu, slovakizácie, ktorá nastala po vzniku prvej Československej republiky a po druhej svetovej vojne (viď. Kapitola 1), a rodinný príslušníci sa asimilovali na báze etnicity.

Ďalší opýtaný, Dávid, nemal problém s označením Maďar, slovenský Maďar či maďarský Slovák, no ako svoju národnosť určil slovenskú:

„Akože žijem na Slovensku, tak sa cítim jak Slovák. Ale jednoducho, jak by som to povedal... Žijem na Slovensku, takže som Slovák“.

Dávid sa narodil v roku 1968 v Pohraničiach. Jeho rodičia i prarodičia mali maďarskú národnosť, prastará mama dokonca pochádzala z Budapešti. Svoju národnosť si však v rokoch sovietskeho Československa zmenil, aby sa jeho etnická identita zhodovala s jeho občianskou identitou:

„Mal som maďarskú, len potom som si ju zmenil. Občiansky, ešte volakedy ten červený bol. Tak ja som mal normálne národnosť maďarská, po prarodičoch. A vlastne potom sa to zmenilo, lebo pozerali na tých ľudí, že národnosť maďarská. Akože zle pozerali za komunistov na to. To bolo v tej dobe“.

V tomto prípade nebola individuálne asimilácia vo forme zmeny národnosti priamo vynútená mocenskou elitou, ale bola výsledkom nepriaznivej socio-politickej situácie. Svoje „maďarstvo“ však nepovažuje za niečo negatívne, dokonca sa cíti byť pocitovo bližšie k Maďarom, než k Slovákom:

„Národná hrdosť tam neni, ale vlastne k ľuďom sa viac prikláňam k maďarským. Sú takí, pocktivejší, jak sa to povie... becsületes, takí akože...neviem preložiť. Dobráci, no“.

Jedná sa o ďalšie prelínanie dvoch skupín identity. I u ľudí z maďarských rodín figurujú hybridné formy identity. Z tohto hľadiska môžeme tvrdiť, že kategória maďarskej

národnosti je na Slovensku nejasná a neuniformná. To predstavuje pri výskume problematiky medzigeneračnej straty etnickej identity problém, keďže hlavný subjekt výskumu vlastne nemôže byť úplne konkrétne definovaný. Etnická identita v jej dvojznačnej forme nemusí priamo zachytávať asimilačné tendencie, ale môže predstavovať nový, vyhovujúcejší spôsob seba-identifikácie, ktorý je vďaka jemnejším hraniciam a menej rigidným pravidlám pre mnohých vhodnejší. Ako však preukazujú rozhovory, pokiaľ je identita málo vyhranená, jej predanie potomkom je o to menej pravdepodobné.

Ako sa teda odráža národné cítenie jednotlivcov na národnosti ich detí? Oplyvňuje forma identifikácie tendencie k asimilácii, či naopak dokáže v rodinnej línii udržať maďarskú národnosť aj napriek iným faktorom?

Forma skupinovej identity sa u participantov odlišovala od typickej formy národnej identity národných štátov. V prejavocho identity bolo citeľné ich menšinové postavenie. Figuruje aj hybridná forma identity, kde sa maďarská a slovenská identita prelínajú, prepínajú a hranice sú rozmazané. Národná hrdosť nebola, a ani nemohla byť pociťovaná tak silne, keďže slovenské elementy identity do rôznych mier ovplyvnili každého participanta.

Mojim predpokladaným záverom bolo zistenie funkčného mechanizmu, v ktorom by Maďari so silno zakotvenou identitou prenášali svoj pôvod na ďalšie pokolenia, a Maďari so slabšími hranicami identity by boli náchylní podľahnúť asimilačným faktorom a identitu prestať prenášať. Samotná forma národnej identity a úroveň národnej hrdosti mala na asimiláciu vplyv, no ostatné faktory sa prejavili byť silnejšie. Hoci ľudia so silnejším národným cítením mali snahu zachovať maďarskú identitu u svojich detí, externé okolnosti tieto snahy často prevalcovali. Pokiaľ sa však jazyk a identita stratila u detí, jednotlivci s istejšou maďarskou identitou zameranou na národnosť prejavili väčšiu snahu predať svoje korene vnúčatám.

6.2 Predanie jazyka

Jednou z hypotéz výskumu bola silná dôležitosť jazyka pri formovaní maďarskej identity. Maďarčina má potenciál v stredoeurópskom kontexte vytvárať silný pocit odlišnosti a rozdielnosti od ostatných „susedov“ vzhľadom na jedinečnosť jeho jazykovej rodiny. Pokiaľ sa moderní Maďari od Slovákov nelíšia v obliekaní, jedle a v ideológii, jasne sa od seba odlišujú jazykom. Jazyk je uchopiteľnou jednotkou – prenášanie jazyka sa pozoruje jednoduchšie, ako prenášanie a modifikácie identity.

Samotná maďarčina v tomto okolí predstavuje jej nárečovú formu. Jednou z možných príčin jazykového úpadku by bol teda nedostatočný pocit hrdosti na svoj jazyk, ktorý je potrebný pre ciele a aktívne predávanie jazyka mladším generáciám. Keďže menšinové jazyky strácajú svoju komunikačnú funkciu, aktívne predávanie jazyka je u nich nevyhnutné. Jazyk sa stáva skôr symbolom identity.

Vzhľadom na neštandardnú formu jazyka sa podľa opýtaných reč každej obce od seba mierne líši. U participantov sa lokálna identita odrážala predovšetkým vo vnímaní ich dialektu, viac než vo vnímaní etnickej identity:

„Aj tuto bolo poznať, že Žirančania ináč rozprávali po maďarsky, Koliňančania ináč, a to boli tri kilometre. Tak isto ako kroje boli iné, tak aj ten jazyk“. (Martina, n. 1968)

„Išli sme aj v maďarčine s takým slovenským prízvukom. Každá dedina troška iný prízvuk“. (Simona, n. 1978)

Participantí teda ovládajú variety maďarského jazyka, ktoré nie sú úplne totožné so spisovnou maďarčinou. Rozdiely sú však minimálne, predovšetkým lexikologické. Napriek tomu opýtaní vnímajú odlišnosť od väčšinového jazyka. Pri konverzácii s Maďarmi z Maďarska napríklad kontrolujú svoju reč:

„Musíš dávať pozor, aj my musíme dávať pozor, že čo povieš, lebo Maďar bude sa na teba kukáť, že čo chceš?“ (Ján, n. 1969)

„Tak my sme sa naučili po slovensky, lebo to bol štátny jazyk. Viem, že po slovensky treba takto rozprávať a nebudem rozprávať po nitránsky, lebo to neni môj jazyk, ja som sa naučila len ten štátny. Ale môj rodný materinský som sa naučili len ako ma mama naučila rozprávať a všetci okolo mňa, keď som bola dieťa. A ten sa líši od toho spisovného jazyka.“ (Martina, n. 1967)

„Slovenčinu viem dobre, po maďarsky zas nemám takú dobrú slovnú zásobu, niekedy neviem skloňovať. A my sa rozprávame tou kombináciou slovenčina-maďarčina.“ (Renáta, n. 2004)

„Ináč rozprávame maďarsky, tak dedinsky, ale čo mám robiť. My máme takú sedliacku maďarčinu. Tak sme boli naučení, na to sme boli zvyknutí a nám to tak ide.“ (Gitka, n. 1960)

U niektorých opýtaných figuroval istý pocit menejcennosti ich materinského maďarského jazyka. O vplyve nárečovosti na jazykový posun však hovoriť nemôžeme.

Hoci niektorí participanti vyjadrili problematické zážitky spojené s dvojjazyčnosťou (napr. problémy v škole, v práci), hodnotili znalosť ďalšieho jazyka pozitívne. Prepínanie kódov bolo pri skupinových rozhovoroch časté a pohotové, pri neskupinových so mnou však nikto nemal problém komunikovať slovensky, keďže maďarsky neviem. Maďarskí participanti vnímali svoje jazykové schopnosti z oboch jazykov relatívne dobre, častejšie však mali lepšiu znalosť slovenčiny, než maďarčiny, keďže pri tej majú obmedzené zdroje. Nedostatky v slovenčine, pokiaľ nejaké boli, problémy však občas spôsobovali. Z toho dôvodu boli deti často dávané na slovenské školy. V niektorých prípadoch nevraveli na deti a vnúcatá maďarsky vôbec, pretože ich nechceli miasť, a obávali sa problémov s rečou v budúcnosti.

Maďarská identita býva silno spájaná s maďarským jazykom, a to v laickej spoločnosti, ako aj v determinovaní politických právomocí. Ovládanie jazyka, hoci aj materinského, však nie v každom prípade značí maďarskú identitu. Na druhú stranu má však neznalosť maďarčiny väčšiu šancu vyústiť do identifikácie so slovenskou identitou. Hoci vzťah medzi jazykom a identitou nie je priamoúmerný, pridruženie k maďarskej identite zvyšuje šance na prenos jazyka, a zamedzuje jazykovému posunu. U ľudí so silnejšie zakorenenou identitou panuje zároveň silnejší pocit potreby zachovania maďarčiny na Slovensku:

„Samozrejme, že by sa mala zachovať. Lebo keď tuto žili Maďari, naši predkovia, prečo by sa nemali zachovať. My nemôžeme za to, že hranice určili takto.“ (Ján, n. 1969)

Úroveň kompetencie jazyka má, samozrejme, vplyv na schopnosť jazyk predať. Predanie jazyka má väčšiu úspešnosť u ľudí s materinským jazykom maďarčinou a sekundárnym jazykom slovenčinou, než u ľudí zo zmiešaných rodín s materinským jazykom slovenčinou a sekundárnou maďarčinou. Opýtaní, ktorí maďarčinu ovládali, ale nebrali ju za materinskú, neprejavovali potrebu ani túžbu maďarčinu svojim deťom predať. To môže vychádzať zo skutočnosti, že sa nejednalo o významnú súčasť ich identity.

U úplne asimilovaných jedincov, ktorí nemali žiadnu znalosť maďarčiny, bol prejavovaný väčší záujem o zachovanie jazyka. Prístup asimilovaných jedincov k prenosu maďarčiny môžeme rozdeliť na dve skupiny. Pre niektorých nemalo učenie maďarčiny svoje deti význam.

Je fakt, že maďarský jazyk má obmedzené domény využitia – z toho dôvodu nevideli zmysel v učení relatívne komplikovaného jazyka:

„Vždy mi to vyčítal aj môj otec, prečo ich nenaučíš, nech majú ďalšiu reč. Ale ja som mama, ja mám učiť materinský jazyk. [...] Keď naše deti boli základniari, že oni začali po anglicky. Tak sme si povedali, prečo ja mám učiť deti hentaký ťažký jazyk, jak je maďarčina.“ (Markéta, 1977)

Druhá skupina však tvorila väčšinu, ktorá podporovala prenos maďarčiny od ich rodičov na ich deti:

„Keby mám deti, chcela by som, aby vedeli po maďarsky“ (Nina, 1993)

„Každý, kto vie v našej rodine po maďarsky, má nakázané, musí sa s ním rozprávať po maďarsky. [...] Ja v tom vidím význam taký, že sa bude vedieť dorozumieť, už bude mať jeden jazyk, to znamená, že možno lepšie si bude vedieť nájsť aj zamestnanie. Anglicky tak či tak sa bude musieť učiť, prípadne aj nemčinu, takže to bude len do plusu.“ (Diana, 1995)

V pozastavení asimilácie majú svoju úlohu teda aj ľudia, ktorí sami nevedia jazyk a identitu predať ďalej. Väčšinou tento faktor stojí na praktickom základe, než na symbolickom. Mladšia generácia si uvedomuje dôležitosť jazykov v modernom globalizovanom svete viac, než generácia predtým. Ako sa vyjadril takmer každý, vedieť viacero jazykov, aj keď nie bezchybne, je vždy výhodou. Predanie jazyka je teda podmienené nie len vôľou jednotlivcov udržať svoju príslušnosť a kultúrne dedičstvo v rodine, ale aj samotným postavením jazyka. Pokiaľ by sa jednalo o jazyk krajiny, ktorá sa nachádza ďaleko alebo má menší počet hovoriacich, bola by šanca zachovania maďarčiny na Slovensku menšia.

6.3 Vplyv školstva a vyučujúceho jazyka

Vzdelávací systém je podľa Gellnerovej teórie nacionalizmu významným hráčom pri utváraní národnej identity. Deti sa učia o špecifických národných históriách svojho štátu, v európskom kontexte, a v špecificky v slovenskom a maďarskom školstve, o post-rationálnych a romantických predstavách jednotného prebudeného národa. Bývajú podporené interpretácie

historických udalostí, aby zapadli do naratívu národného štátu. Škola je však významným vplyvom z hľadiska výuky jazyka – človek sa tak naučí spisovnú a štandardnú formu výukového jazyka, v ktorom navyše trávi takmer tretinu svojho času. Súčasťou práce bolo teda preskúmať, aký silný efekt má na asimilačnú tendenciu lokality štúdie návšteva maďarskej, či naopak slovenskej školy.

Výskumu sa zúčastnili aj Maďari, ktorí navštevovali maďarské školy, aj Maďari, ktorí navštevovali slovenské školy. Jednotliví participanti sa však od seba líšili vo forme identity, jazykovom správaní, a generačnom prenose „maďarstva“ mladšej generácii bez ohľadu na to, do ktorej skupiny patrili.

Pani Anna a pán Andrej ako jediní z opýtaných chodili ako na základnú, tak na strednú školu maďarskú. Ich rodinná vetva si zachovala maďarskú identitu najdlhšie, čo znamená, že ich deti aj ich vnúčatá sú maďarsky rozprávajúci Maďari. Anna chodila do Nových Zámkov a Andrej do Košíc. Slovensky sa naučili až v škole. Hoci ovládali gramatiku, so Slovákami komunikovali minimálne, keďže doma v dedine, Nových Zámkoch aj v Košiciach sa vedeli dorozumieť maďarsky. Neskôr, keď pracovali v Nitre, sa nedostatky v slovenčine preukázali:

„V práci som viac čučala, jak vyprávala. A snažila som sa učiť sa. [...] Keď náhodou bolo také, že som nevedela, ako presne písať, tak som sa opýtala, a snažila som sa robiť poznámky. Otvorila som písanku a už som to tam mala napísané.“ (Anna, 1944)

Svoje deti, Agátu a Jarmilu, však už dali do slovenskej školy, aby im to neskôr v živote uľahčili, vychádzajúc z vlastnej skúsenosti:

„My sme to už cítili na vlastnej koži, že asi to bude lepšie po slovensky“.

Napriek tomu, že pre nich maďarská identita nebola tak dôležitá, svoje deti, rovnako aj vnúčatá, doma po škole učili maďarčinu. Uvedomovali si dôležitosť ovládania obidvoch jazykov:

„Deti ku mne chodili na obed, sa naobedovali, išli do izby a každý musel prečítať z knihy jednu pasáž. A čítali a keď niečo zle vyslovili, tak znova. Naučili sa ju čítať.“ (Anna, 1944)

Ich deti, Agáta Jarmila, navštevovali slovenskú školu v Jelenci, v domácom okolí sa ale so Slovákami nebavili. Susedia i rodinní známi rozprávali všetci maďarsky, čiže maďarčina bola

aj napriek slovenskej výuke ich dominantným jazykom. Vzhľadom na ich duálny pravidelný kontakt s oboma jazykmi im nerobí problém komunikácia ani v slovenčine, ani v maďarčine.

Deti Agáty a Jarmily, takže už tretia generácia, ovládajú maďarčinu a považujú sa a Maďarov. Všetci navštevovali taktiež slovenské školy, v domácnosti komunikovali maďarsky. Jarmilina dcéra Renáta, n. 2004, používa maďarčinu len v rodinnom prostredí, napriek tomu je pre ňu dôležitejšia:

„Mam taký pocit, že som Maďarka, pretože doma sa prevažne rozprávame po maďarsky, hoci to je v kombinácii so slovenčinou, ale tak v spoločnosti tak to po slovensky. Ale stále sa cítim ako Maďarka.“

Pani Božena, ako najstarší participant, navštevovala školu s vyučovacím jazykom maďarským len prvého polroka – po vojne sa vyučovací jazyk v prvom ročníku zmenil na slovenský, s ktorým základnú školu aj dokončila. Božena sa naučila slovensky až v škole, tak ako väčšina maďarských vidiečanov staršej generácie. Doma v detstve komunikovali len maďarsky, rovnako aj v dospelosti s jej deťmi. Jej deti, Martinu a Jána, mali možnosť dať s manželom už do maďarskej školy, s cudzím jazykom slovenským:

Ja: Ty si nedbala, aby chodili do maďarskej školy?

Božena: Tu tak každý chodil.

Martina: Susedia chodili do slovenskej, ale otec nechcel, aby som šla do slovenskej – ved' tie deti nerozumejú tomu tak budú potom sprosté.

B: A otec mal pravdu.

M: Otec by ma nedal do slovenskej. On bol viac v tomto jak mama.

Martina a Ján sa rovnako naučili slovensky primárne zo školy, ale i z televízie. Strednú školu navštevovali už slovenskú – zatiaľ, čo Ján dochádzal do Nitry, Martina šla na internát do Bratislavy. V tomto bode sa odtrhla od maďarskej komunity:

„Ja som sa dostala do slovenského prostredia, a ja som sa vlastne... moja osobnosť sa rozvíjala po slovensky, od štrnástich rokov. Po maďarsky som sa rozprávala akurát vtedy, že som pozerala telku, filmy, a s maminou a s otcom“.

Ján, ktorý naopak komunikoval s maďarsky hovoriacimi aj mimo školu, má svoju maďarskú identitu zakotvenú pevnejšie. Oproti Martine má o niečo viac nedostatkov v slovenčine, a maďarčina je preňho prirodzenejšia.

Gitka, n. 1960 v Čechynciach, rovnako navštevovala maďarskú základnú školu. Jej otec trval na tom, aby ona aj jej súrodenci navštevovali maďarské školy. Mala ísť aj na maďarskú strednú, no kvôli technicky zameranému oboru odmietla. Počas života sa pohybovala v maďarsko-slovenskom prostredí, v práci i v dedine mala možnosť komunikovať s oboma jazykmi. Jej deti už majú slovenskú národnosť.

Anežka z Ladíc, n. 1966, navštevovala tiež maďarskú základnú, no strednú už slovenskú. Doma komunikovali maďarsky, v dedine sa vždy bavila aj so Slovákami. Oba jazyky sú pre ňu teda prirodzené. Jej deti už vedia maďarsky len veľmi málo. Jej súrodenci, ktorí taktiež navštevovali maďarskú základnú školu, sa však odsťahovali do iných kútov Slovenska, a maďarčinu prestali takmer vo všetkých doménach používať:

„My sme sa zas len po maďarsky doma. Napríklad aj bratia odišli, jeden ma už úplne problém hovoriť po maďarsky., v Topolčanoch, už tu ani nikoho nepozná. Už keď sa stretneme, už sa vyprávame skôr, no s ním len po slovensky. A keď príde druhý brat, tak kedy ako, ale už väčšinou po slovensky“.

Dávid z Pohraníc a Simona z Ladíc chodili do slovenských škôl. Dávid doma komunikoval maďarsky, mimo domova sa rozprával aj slovensky, aj maďarsky. Nemá problém ani s jedným jazykom, materinský jazyk má maďarčinu. Simonina mama pochádzala zo zmiešanej rodiny, no chodila do maďarskej školy. Jej slovenská mama však mala potom problém sa s ňou doma učiť. Simonini rodičia, hoci sa medzi sebou rozprávali maďarsky, s ňou sa rozprávali len po slovensky. Maďarčinu pochytila tým, že ich počúvala, a taktiež komunikáciou s maďarskými deťmi z dediny. Materinský jazyk je však pre ňu slovenčina. U oboch sú ich deti Slováci, ktorí nevedia maďarsky.

Navštevovanie maďarskej školy hralo pri posilnení maďarskej identity malú úlohu. Podľa daných informácií nemá vyučovací školský jazyk priamy vplyv na udržanie maďarčiny v rodine. Hlavný dôvod, prečo dávajú ľudia maďarskej národnosti svoje deti do slovenských škôl, je praktický. Participanti si boli vedomí prekážok, ktoré vytvára neznalosť slovenčiny. Predsa len je život na Slovensku podmienený ovládaním slovenského jazyka, a to obzvlášť na

zmiešanom území. Lepšia znalosť slovenčiny otvára viac pracovných, vzdelávacích a spoločenských možností:

„U nás v dedine bola aj maďarská stredná škola. A kde niekto, Slovák, si nevedel vypýtať lístok na autobus, tak to bolo pre mňa veľa. Keď si niekto nevie ani lístok na autobus vypýtať po slovensky, tak...“ (Nela, 1995)

„Čím skôr sa začneš učiť jazyk, tým lepšie sa ho naučíš. Keď ešte aj ideš na strednú maďarskú, tak ešte horšie. Potom pracovne by si musel ísť medzi Maďarov. Keď od teda chceš strojárske veci a ty im nerozumieš... [...] Základnú školu, my sme to tak brali, že v tom materinskom jazyku sa viac naučíš. Potom už na strednú školu, vždy je problém ten prechod. Nie len pre Maďarov, ale aj pre Slovákov. To je život. Musíš si tým prejsť. [...] Keď potrebuješ odborne slovenčinu, tak máš obmedzené možnosti. Nemôžeš ísť do Bratislavy robiť, aj keby si tam viac zarobila, lebo nevieš dobre po slovensky“ (Martina, 1968)

V niektorých prípadoch bol problémom nedostatočný škôl s maďarským vyučovacím jazykom. Buďto sa nenachádzali v blízkom okolí alebo boli pre deti neatraktívne oborom. Väčšina stredných škôl je súkromná, čo hrá tiež rolu pri výbere. Podľa opýtaných však nie je degresia maďarčiny dôsledkom nedostatku škôl, ale skôr naopak. Ľudia nemajú záujem do maďarských škôl deti dávať, a je teda ťažšie ich financovať. Opýtaní vnímali navštevovanie strednej maďarskej školy ako nevýhodu. Navštevovanie maďarskej základnej školy bolo vnímané ako problematické z pohľadu odborného jazyka, s ktorým mali na slovenskej strednej škole neskôr problémy. Za výhodu však pokladali znalosť písania a čítania v maďarčine, a lepšiu znalosť gramatiky.

6.4 Vplyv komunity a spoločenských väzieb

Pri prenose jazyka a strate maďarskej identity bol najvýraznejším prvkom zmiešané manželstvo. V etnicky zmiešaných rodinách môže byť etnická príslušnosť jedného z páru stratená a viesť k asimilácii. Druhým výsledkom môže byť kombinácia charakteristík dvoch skupín, čo vytvára kultúrnu dualitu. Nakoniec môže vzniknúť hybridná forma identity, ktorá je špecifická pre zmiešané rodiny (Žigunova a Kopt'ajeva, 2016, s. 103). Trojgeneračné udržanie národnosti a jazyka nastalo len v rodinách, kde boli všetky manželské páry maďarské. Zmiešané slovensko-maďarské manželstvo a slovensko-maďarské vzťahy v rodine u našich

participantov vyústili do eventuálneho jazykového posunu v rodine u všetkých, no v odlišnej miere. Manželstvo s „Nemaďarom“ často prevalcovalo faktory, ako sú typ školy či úroveň etnickej solidarity:

*„On chcel (otec) aby sme boli Maďari. Oni boli zvyknutí, že my budeme Maďari, ale nakoľko sme si zobrali Slovákov alebo inej národnosti manželov, tak tým pádom sa to nedá.“
(Gitka, n. 1960)*

V jazykovo zmiešanom manželstve je veľmi náročné predať jazyk deťom, keďže prirodzená komunikácia v maďarčine neprebíha. Jedným spôsobom, ako mladšej generácii predísť jazykovému posunu, je konzistentne na dieťa rozprávať maďarsky, čo je však, pokiaľ jeden z rodičov maďarčine nerozumie, mnohým ľuďom nepríjemné. Takéto prepínanie kódu môže byť i kognitívne náročné. Lukáš však týmto spôsobom vychovával dvojce deti. Jeho manželka je Slovenka, no maďarsky hovorí. V detstve ich deti trávili viac času s matkou, a ich materinský jazyk je slovenčina. Maďarčinu ale vďaka otcovej snahe ovládajú, a aktívne využívajú. V podobnej situácii je aj Dávid, jeho manželka však maďarsky nevie, a už ani jeho deti, ktoré rovnako trávili s matkou viac času. Strata jazyka v rodine ho mrzí, a snaží sa s vnukom komunikovať len maďarsky.

Druhým spôsobom je teda častý kontakt so starými rodičmi a ich snaha jazyk predať. Ľudia z druhej generácie zo zmiešaných rodín ovládajú maďarčinu častejšie než ľudia z tretej generácie, pretože so starými rodičmi boli častejšie v kontakte. Vo väčšine prípadov žili pod jednou strechou tri generácie, pričom ich starí rodičia častokrát slovensky ani nevedeli. Dôsledkom väčších možností, finančnej voľnosti a individualizácie spoločnosti sa ľudia častejšie sťahujú od svojich rodičov a vytvárajú nukleárne rodiny, namiesto udržiavania viacgeneračnej štruktúry domácnosti. V prípade Gitky, ktorej muž nie je Maďar, majú obidve jej dospelé deti slovenskú národnosť, jedna však maďarčinu ovláda, druhá vôbec. Staršia dcéra totiž vyrastala prvé roky svojho života so starou mamou, ktorá s ňou komunikovala len maďarsky. Po narodení druhej dcéry sa už od starej mamy odsťahovali do Nitry, kde pravidelný kontakt s Maďarmi stratili. Gitka však svoje vnúča už po maďarsky naučiť chce:

„Každý jazyk je pekný. Ja mám maďarské školy, vydala som sa za Čecha a bývam na Slovensku. Ale inak, ak ti mám povedať, je mi to aj ľúto, že naša maďarčina vykape“.

Vďaka kontaktu so starými rodičmi ovláda maďarčinu napríklad aj Ema, Markéta a Blanka zo zmiešaných rodín.

Ďalej sú deti schopné naučiť sa ovládať jazyk vďaka častému kontaktu s rovesníkmi. Ako spomína Ján, za jeho detstva sa v Kolíňanoch naučili maďarsky aj slovenské deti, ktorých rodiny boli do Kolíňan prisťahované za prácou. Lena, ktorá sa rozprávala maďarsky len doma so starou mamou, ovláda maďarský jazyk dobre, keďže vyrastala s maďarsky hovoriacimi kamarátmi. S jej deťmi však už žila v Nitre, a nemala potrebu ich maďarčinu učiť. Simona z Ladíc doma maďarčinu len počúvala, no nepoužívala – napriek tomu rozprávať vie, pretože v dedine sa s rovesníkmi bavila maďarsky. Jej deti, hoci starých rodičov mali tiež šancu počúvať, už nemali s kým jazyk precvičovať. Zmena jazykovej a etnickej skladby obcí migráciou zmenila relatívne homogénne dediny na zmiešané, a skomplikovala tak prístup mladšej generácie k maďarčine. Tá sa stáva v týchto oblastiach jazykom už len v doméne domácností. Navyše sa u mladšej generácie zmenil preferovaný spôsob voľnočasových aktivít, kde deti netrávia toľko času „vonku na ulici“, a sociálne väzby sú menej rozširované.

V dvoch prípadoch však prestal fungovať prenos reči aj v maďarskom manželstve, kde rodičia s deťmi komunikovali slovensky. Pre Nelu, ktorá má manžela tiež Maďara, je prirodzenejšie s ním komunikovať slovensky, keďže sa poznajú zo slovensky-hovoriaceho prostredia. Častejší kontakt v slovenskom kolektíve ovplyvnil aj spôsob komunikácie v domácnosti, kde medzi sebou a so svojím dieťaťom komunikujú slovensky. Toto jazykové správanie nie je schválne, ale automatické – používanie jazyka sa prepne na základe jazykovej pamäte.

Je samozrejmé, že jazyk sa človek naučí, pokiaľ trávi čas v danom jazykovom prostredí, a identita bude posilnená, pokiaľ sa človek nachádza v danej komunite. Po odsťahovaní do Nitry sa participanti pohybovali v slovensky hovoriacich doménach, a maďarčina bola redukovaná na minimum. Maďarská identita bola najsilnejšia u ľudí, ktorí celý život žili vo svojej rodnej obci, kde mali svoje korene. Naopak, identita a jazykové predanie zoslabovali, keď sa ľudia odsťahovali a odtrhli sa od pravidelného kontaktu s maďarsky hovoriacimi. Rovnako hrala významnú rolu sila rodinných pút.

6.5 Vplyv negatívnych skúseností

Očakávala som, že diskriminácia, výsmech a nadávky, vychádzajúce zo zázemia etnického konfliktu, budú jeden z faktorov pri zoslabení etnickej identity a nechuti voči prenášaniam jazyka. Nedostatočná jazyková kompetencia slovenčiny môže mať za následok

nepríjemné poznámky zo strany detí či nacionálne naladených Slovákov. Prístup jednotlivcov k prenosu a učeniu jazyka môže byť vzhľadom na nepríjemné skúsenosti pozmenený.

Najstarší participanti si spomínajú na obdobie Benešových dekrétov a povojnovom protimaďarskom správaní. Anna spomínala na udalosti po druhej svetovej vojne, ktoré sa jej rodiny takmer dotkli:

„Ja sa pamätám, že sme sa mali sťahovať do Maďarska. [...] a zostali sme tu. A potom to už prestalo, to sťahovanie. Ale viem, že mali podpísať niečo, že budú nie Maďari, ale ako Slováci. Starý otec to nechcel. Tak nás akože chceli dať za hranice. Potom došla tá zmena a zostali sme predsa Maďari na Slovensku.“

Takáto skúsenosť má potenciál byť jedným z faktorov ovplyvňujúcich vnímanie vlastného ohrozeného postavenia ako menšiny v spoločnosti. Človek si môže byť viac vedomý svojej odlišnosti, tým pádom aj svojej identity. Ľudí to stavia do vymedzujúceho postavenia, kde na jednej strane túžia po zachovaní akejsi kultúrnej jedinečnosti, no na druhej sa môžu cítiť nechcene, a potomkov do podobnej situácie nechcú dostať. V prípade Anny sa preukázali oba pocity – svoje deti dala pre zjednodušenie života so školy slovenskej, no doma po škole ich doučovali maďarčinu.

Takmer každý z opýtaných potvrdil, že v živote počuli nepríjemné poznámky voči Maďarom či výsmech:

„Kto nám to povedal (Maďari za Dunaj), tak nad tým mávol som rukou a išiel som ďalej. [...] Sprostí ľudia sa nájdu báre. Normálny človek to nepovie a vždycky sa nájde volado.“ (Andrej, n. 1943)

„No raz v Nitre sa mi stalo, že volakto sa ohlásil, ale som mu hovorila, nech sa nestará. Keby som po anglicky hovorila, tak mu to nevadí, aj tak by ste nerozumeli. Nebolo to na dennom poriadku.“ (Jarmila, n. 1965)

V prípade Anežky sa jej negatívny zážitok dotkol tak, že obmedzovala používanie jazyka na verejnosti:

„Ja som sa vždy za to bála, sa rozprávať niekde, lebo človek nevie, na koho natrafí, ale to vadilo každému, že – sme na Slovensku. [...] Alebo šak po nemecky, tiež sme boli na Slovensku, a to už nikomu nevadilo. No a tá maďarčina, tí Maďari tu volako zavádzajú.“

Výrok Anežky poukazuje aj na pocitovaný antagonizmus, ktorý nevychádza len zo samotnej nacionalistickej ideológie, ale zo špecifického protimaďarského sentimentu. I keď sa jednalo o ojedinelé zážitky, určitý pocit odcudzenosti a odlišnosti v ľuďoch zanechal. Etnická identita je najsilnejšia v reakcii na konfliktné situácie. Výsmech častokrát zažívali už od detstva. Negatívne zážitky brali niektorí ako samozrejmosť:

„Slovenská a maďarská trieda, vadili sme sa furt. Maďari proti Slovákom, to bolo normálne, Maďari chodte za Dunaj. Ešte na základnej. Ale teraz, čo ja viem...“ (Gitka, n. 1960)

Ako som predpokladala, najintenzívnejšie bol antagonizmus pocitovaný po vzniku samotnej SR. Podľa opýtaných bola konfliktná situácia podporovaná zhora, pričom politici normalizovali šovinistické správanie:

„Vtedy to bolo najviac, Mečiar a Slota, tak to strašne...“ (Ján, n. 1969)

„Moje deti za to išli do slovenskej školy, lebo vtedy Mečiar mal veľkú vládu, a vtedy tiež sa všetko rušilo pomaly, tak sme tiež nechceli aby mali problémy. A druhá stránka, že ja by som sa s nimi po maďarsky ani nevedela učiť, kebyže je treba. Nemal by sa kto s nimi.“ (Agáta, n. 1967)

Téma nepríjemných skúseností sa rozoberá ťažko – jednak som nechcela participantov dostať do nepríjemnej situácie, a jednak je potrebné očakávať istú mieru zoslabenia traumatizujúcich zážitkov opýtanými. Hoci sa nejedná o významný faktor, podľa niektorých odpovedí opýtaných a ich jazykového správania však môžeme tvrdiť, že tieto negatívne skúsenosti mali vplyv na ich prežívanie vlastnej identity. To podporuje aj výskum Satinskej (2016), ako spomínam v Kapitole 3. Schopnosť čeliť šovinizmu, nemať pocity viny či nemať potrebu stíšenia jazyka na verejnosti je z veľkej časti podmienená osobnostnými predpokladmi jednotlivca. Zatiaľ čo u niekoho to maďarskú identitu len posilňuje, niekto si môže istú formu nenávisti internalizovať.

Negatívne skúsenosti sú dnes už omnoho menej časté a samotná otázka menšinovej problematiky už nie je taká urgentná. Identita slovenského národa je po tridsiatich rokoch existovania stabilnejšia, a maďarská menšina je chápaná ako jej integrálnou súčasťou, než ako hrozbou. Stabilizácia postavenia spoločenstva môže znamenať, že negatívne skúsenosti s nacionalizmom a šovinizmom ako asimilačný faktor úplne vymiznú.

7. Zhrnutie

Práca zoznamuje čitateľa s problematikou zachovania vlastnej identity menšiny, žijúcej v národnom štáte. Dôsledkom historicko-politických udalostí, predovšetkým geopolitického rozdelenia sveta v Trianonskej zmluve po prvej svetovej vojne a rozpadu Rakúsko-Uhorskej ríše, sa predtým väčšinová spoločnosť Maďarov na území dnešného Slovenska oddelila od zvyšku maďarského etnika, a stala sa zrazu menšinovou spoločnosťou. Táto zmena statusu mala za následok graduálnu zmenu demografickej štruktúry obyvateľstva na južnom Slovensku, ktorá bola urýchlená presunom maďarského obyvateľstva po druhej svetovej vojne v rámci kolektívneho obviňovania a budovania československého národného štátu. Hoci čísla zo sčítania ľudu nie sú stopercentne spoľahlivé, vypovedajú o postupnom a stabilnom poklese občanov, ktorí sa identifikujú ako Maďari, a ktorí považujú za svoj materinský jazyk maďarčinu.

Tento posun som si všimla aj v okolí Nitry, odkiaľ pochádzam. I v týchto oblastiach, podľa mojich informátorov a podľa sčítania obyvateľstva, došlo za posledných niekoľko desaťročí k zmene etnického zloženia. Dediny, ktoré bývali takmer čisto maďarské, majú teraz viac slovenských obyvateľov. Táto zmena nastala dôsledkom viacerých faktorov. Moja prípadová štúdia sa zamerala na faktor individuálnej a generačnej asimilácie etnickej identity a jazyka v severnej oblasti južného Slovenska. Výsledky práce môžu byť použité pri komparácii identity, jazyka a asimilácie maďarských spoločenstiev v iných geografických oblastiach.

Výskum prebiehal formou rozhovorov s ľuďmi pochádzajúcich z maďarských rodín z ôsmich obcí, rok narodenia participantov sa pohyboval medzi rokmi 1937 až 2004. Zo zozbieraných dát vychádza niekoľko skutočností:

Forma identity maďarskej menšiny je ovplyvnená životom na slovensky-hovoriacom území. Hranice etnických skupín sú kvôli ich nejasnosti prestupované a premiešavané, čím vznikajú hybridné identity a menšinové variety národnosti.

Zmiešané manželstvá predstavovali najväčšiu hrozbu pre udržanie maďarskej identity a jazyka v rodine. U participantov, ktorí sa nachádzali alebo pochádzali z takéhoto manželstva, existovala vysoká spojitosť s individuálnou či medzigeneračnou asimiláciou. Na heterogénnom území s väčším množstvom Slovákov je zmiešané manželstvo pravdepodobnejšie, než v homogénnych oblastiach, a tým pádom je na týchto miestach asimilácia urýchlená.

V tomto prípade je generačná strata jazyka a identity ešte silnejšia, pokiaľ sa pár odsťahuje do nemaďarského prostredia, napríklad do väčšieho mesta, kde stratia kontakt s maďarčinou a Maďarmi. Ich deti majú možnosť sa naučiť jazyk len od jedného rodiča, prípadne od starých rodičov, s ktorými je však kontakt taktiež menej častý. Zoslabenie rodinných väzieb, ktoré je typické pre postindustriálnu kapitalistickú spoločnosť, má silný vplyv na celoplošnú homogenizáciu etnicity.

Menšinová situácia sama o sebe predpokladá jazykový posun a asimiláciu identity, keďže sa komunita nachádza v nehegemónnej pozícii oproti dominantnej spoločnosti. Neznalosť dominantného jazyka a separácia od väčšinovej spoločnosti jednotlivcov znevýhodňuje v pracovných príležitostiach a v šanciach uplatniť sa. Bilingvizmus, ktorý je pre fungovanie v štáte potrebný, bola u opýtaných schopnosť nadobudnutá v škole. Samotná schopnosť ovládať dva jazyky však nepredpokladala stratu identity a schopnosť prenášať jazyk. Výber školy pre dieťa vychádzalo skôr z praktických dôvodov, než z ideologických. Navštevovanie maďarskej školy malo pozitívny vplyv na ovládanie maďarčiny, no nie na šancu predania jazyka deťom.

Konfliktné vzťahy medzi Maďarmi a Slovákami sa dotkli aj mojich participantov. Negatívne a šovinistické poznámky slovenských nacionalistov zažil takmer každý, avšak takmer každý si s touto skúsenosťou „nelámal hlavu“. Podľa ich výpovedí sa jednalo buď o priateľské podpichovanie či poznámky „hlúpych ľudí“. I keď protimenšinová politická minulosť Slovenska nemusela mať priamy dopad na etnickú identitu istých jednotlivcov maďarskej menšiny, ovplyvnila celkovú štruktúru maďarskej spoločnosti na Slovensku. Nepriaznivé spoločenské postavenie maďarskej menšiny mohlo vyvolať menšiu chuť a ochotu toto postavenie predať mladším generáciám. Vzhľadom na senzitivitu tejto témy však nebola preskúmaná do hĺbky, a naďalej sa jedná len o moju interpretáciu.

Najdôležitejším faktorom, ktorý ovplyvňoval medzigeneračné prenášanie jazyka a identity, bola sila a druh sociálnych väzieb. Sila sociálnych vzťahov s maďarskou komunitou ovplyvňovala jednak individuálne pocity k ich identite a jazyku, jednak pravdepodobnosť predania maďarskej identity a jazyka. Udržiavanie kontaktu s maďarsky hovoriacimi dokázalo

zoslabiť vplyv ostatných asimilačných faktorov. Pre vitalitu jazyka musí byť jazyk používaný v pravidelnej komunikácii s ostatnými a udržiavať spoločenstvo.

Pokiaľ nie je kontakt s komunitou umožnený, je na ochote jednotlivcov, aby svoju identitu a svoj materinský jazyk predávali ďalej. Významnú rolu v tomto hrajú starí rodičia a iní členovia rodiny, aby udržali svoju etnickú líniu. Zatiaľ čo rodičia musia dieťa pripravovať na každodenný život na Slovensku, ostatní členovia rodiny majú šancu mladú generáciu obohatiť o ďalšiu kultúru a o ďalší jazyk. V dnešnej globalizačnej dobe, kde sa kultúry zmazávajú a spoločnosť sa homogenizuje, je zachovanie kultúrnej diverzity sentimentom, ktorý by mal stáť za zamyslenie.

8. Literatúra

ALAM, Aftab. Minority rights under international law [online]. *Journal of the Indian Law Institute*. 2015, 57(3), s. 376-400 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: [MINORITY RIGHTS UNDER INTERNATIONAL LAW on JSTOR](#)

APPEL, René a Pieter MUYSKEN. *Language contact and bilingualism*. Amsterdam: Academy University Press, 2005. ISBN 90-5356-857-3

BARŠA, Pavel a Maxmilián STRMISKA. *Národní stát a etnický konflikt: politologická perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. Politologická řada. ISBN 80-85959-52-6.

BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-13-5.

BRUBAKER, Rogers. National minorities, nationalizing states, and external national homelands in the New Europe [online]. *Daedalus*, 1995, 124(2), s. 107-132 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: [National Minorities, Nationalizing States, and External National Homelands in the New Europe on JSTOR](#)

ČUKAN, Jaroslav. Modifikácia mechanizmov fungovania menšinovej kultúry. In: BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-13-5.

EDWARDS, John. *Minority language and group identity: cases and categories*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2010.

ERIKSEN, Thomas H. *Etnicita a nacionalizmus*. Praha: SLON, 2012. ISBN 978-80-7419-053-7

FICERI, Ondrej. Teórie etnickej identity Kanchan Chandrovej a národnej indiferencie a možnosti ich uplatnenia pri historickom i etnologickom výskume jazykovo-kultúrne

heterogénneho obyvateľstva juhoslovenských regiónov a miest [online]. *Slovenský národopis*. 2016, 64(3). s. 313-326 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: [sn1-2014 \(sav.sk\)](#)

FOUGHT, Carmen. *Language and ethnicity: key topics in sociolinguistics*. New York: Cambridge University Press, 2006. ISBN 978-0-521-61291-3.

FRIČ, Pavol, Fedor GÁL, Péter HUNČÍK a Christopher LORD. *Maďarská menšina na Slovensku*. Praha: vydalo ve spolupráci s Ústavem sociálněpolitických věd Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy nakladatelství Egem, 1993. Zde a nyní (G plus G). ISBN 80-85395-31-2.

FURDAL, Antoni. Jazyk a národní identita. *Bohemystika*, 2004, 4(4), s. 241-245.

GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa. Slovensko-maďarské vzťahy na južnom Slovensku po februári 1948. In: ŠUTAJOVÁ, Jana a Mária ĎURKOVSKÁ, eds. *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (Historické, politologické a právne súvislosti)*. Prešov: UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-89046-46-1.

GAJDOŠ, Marián a Stanislav KONEČNÝ. Menšinová politika na Slovensku pred vstupom do Európskej únie. *Človek a spoločnosť*. 2003, 6(1), s. 37-41.

GELLNER, Ernest. *Nacionalizmus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-023-3.

GEREMEŠOVÁ, Gita. Stredná Európa – „Hra“ idey slovanstva s fenoménmi jazyka a etnicity [online]. *Annales Scientia Politica*. 2012, 1(1), s. 5-10 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: [CEEOL - Article Detail](#)

GIANNI, Matteo. Multiculturalism and political integration: the need for differentiated citizenship? In: WICKER, Hans Rudolf, eds.. *Rethinking nationalism and ethnicity: The struggle for meaning and order in Europe*. Oxford: Berg, 1997. ISBN 1 85973 926.

HETÉNYI, Martin. Z každodenného života maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1938 – 1945 (propaganda a jej formy) [online]. *Kultúrne dejiny*. 2018, suppl., s. 76-122 [cit. 11.06.2022]. Dostupné z: [CEEOL - Article Detail](#)

IMHOF, Kurt. Nationalism and the Theory of Society. In: WICKER, Hans Rudolf, eds.. *Rethinking nationalism and ethnicity: The struggle for meaning and order in Europe*. Oxford: Berg, 1997. ISBN 1 85973 926.

IRMANOVÁ, Eva. *Maďarská menšina na Slovensku a její místo v zahraniční politice Slovenska a Maďarska po roce 1989*. Ústí nad Labem: Albis International, 2005. ISBN 80-86067-67-X.

JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, Lenka, Thomas Hylland ERIKSEN, Gunnar HAALAND, Miroslav HROCH a Marek JAKOUBEK. *Etnické skupiny, hranice a identity*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2020. Etnologická řada. ISBN 978-80-7325-505-3.

JELEŇOVÁ, Iveta. *Interkultúrne interakcie a migrácia: vybrané aspekty problematiky*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017.

KANDERT, Josef. Menšiny – historické a současné přístupy. In: BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-13-5.

KUSÁ, Zuzana. Interpretácia súčasného slovensko-maďarského súžitia a rodinná pamäť [online]. *Sociológia - Slovak Sociological Review*. 1995, 27(5-6), s. 373-384 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: [CEEOL - Article Detail](#)

LANSTYÁK, Ivan. Maďarčina na Slovensku – štúdia z variačnej sociolingvistiky [online]. *Sociologický časopis*. 2002, 38(4), s. 409-427 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: [Maďarčina na Slovensku - štúdia z variačnej sociolingvistiky | Sociologický časopis / Czech Sociological Review \(cas.cz\)](#)

LENOVSKÝ, Ladislav. K identite dolnozemských komunit Slovákov. In: BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-13-5

LLOBERA, Josep R. The future of ethnonations in a United Europe. In: WICKER, Hans Rudolf, eds.. *Rethinking nationalism and ethnicity: The struggle for meaning and order in Europe*. Oxford: Berg, 1997. ISBN 1-85973-926.

LORD, Christopher. Národnostní menšiny v Evropě a ve světě: politické otázky. In: GABAL, Ivan a kol. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-23-4

MAHOOTIAN, Shahrzad. *Bilingualism*. London and New York: Routledge, 2020. ISBN : 1-351-25075-2

MAXWELL, Alexander. *Choosing Slovakia: slavic Hungary, the Czechoslovak language and accidental nationalism*. London, New York: Tauris Academic Studies , 2009. ISBN 978-1-84885-074-3.

MICHALÍK, Boris. Korelácia akulturácie a etnickej identity v prostredí minorít. In: BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-13-5

MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-53-2.

PÁSTOR, Zoltán. *Slováci a Maďari*. Martin: Matica slovenská, c2011. ISBN 978-80-8128-004-7.

PEKÁR, Martin. Východiská k analýze vzájomného vnímania Maďarov a Slovákov v učebniciach dejepisu. In: ŠUTAJOVÁ, Jana a Mária ĎURKOVSKÁ, eds. *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (Historické, politologické a právne súvislosti)*. Prešov: UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-89046-46-1.

PETRÁŠ, René. Ústavní zakotvení práv národnostní v ČR v roce 1968 a maďarská otázka. In: ŠUTAJOVÁ, Jana a Mária ĎURKOVSKÁ, eds. *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (Historické, politologické a právne súvislosti)*. Prešov: UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-89046-46-1.

POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl, kultura*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2843-8.

POLÁČKOVÁ, Zuzana. Maďarská menšina v procese transformácie po roku 1989: typológia prechodu od partikulárneho k občianskemu [online]. *Studia Politica Slovaca*. 2015, 8(2), s. 22-40 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: [SAS - Journals \(sav.sk\)](http://sas-journals.sav.sk)

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. Psychologie (Portál). ISBN 978-80-7367-709-1.

RAJŇÁKOVÁ, Katarína. Slovenská a maďarská identita a participácia menšín v územnej samospráve I. *Sociálne a politické analýzy*. 2012, 6(1), s. 105-187 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: <http://sapa.ff.upjs.sk>

SÁNDOROVÁ, Anna a Ildikó VANČO. Hungarian dialects in Slovakia. Present and future [online]. *Jazykovedný časopis*. 2020, 17(3), s. 321 – 336 [cit. 07.06.2022]. DOI 10.2478/jazcas-2021-0002

SATINSKÁ, Lucia. Zneviditeľnenie a zjemnenie: reflexie verejného používania maďarčiny u bratislavských viacjazyčných trojgeneračných rodín. *Slovenský národopis*. 2016, 1(64), s. 32-46.

SMETANKOVÁ, Dáša. Komparácia politík voči národnostným menšinám vlád Roberta Fica a Vladimíra Mečiara na Slovensku v rokoch 1994 až 1998 a 2006 až 2010 [online]. *Stredoevropské politické studie*. 2013, 15(1), s. 54-69, [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: [CEEOL - Article Detail](http://ceeol.org/ArticleDetail)

SZABÓMIHÁLY, Gizella. Jazyky a aktéri v jazykovej krajine obcí na slovensko-maďarskom etnicky zmiešanom území na Slovensku [online]. *Jazykovedný časopis*, 2020, 71(3) s. 297 – 320 [cit. 07.06.2022]. DOI 10.2478/jazcas-2021-0001.

ŠATAVA, Leoš. Etnicita a jazyk: Teorie, praxe, trendy: čítanka textu. Brno: Tribun EU, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.

ŠATAVA, Leoš. Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

ŠÚSR (Štatistický úrad Slovenskej republiky) [online]. [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: www.scitanie.sk

ŠUTAJOVÁ, Jana a Mária ĎURKOVSKÁ, eds. *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (Historické, politologické a právne súvislosti)*. Prešov: UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-89046-46-1.

TASR. *Maďarské strany sa dohodli, vznikne ich spoločný subjekt Aliancia* [online]. In: www.teraz.sk. 23.3.2021 13:30, akt. 23.2.2021 14:10 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: <https://www.teraz.sk/slovensko/madarske-strany-sa-dohodli-vznikne-ic/536936-clanok.html>

TÓTH, Sándor János. Sociolingvistika v slovensko-maďarskom kontexte. Komárno: Pedagogická fakulta Univerzity J. Selyeho, 2019. ISBN 978-80-8122-307-5

VLACHOVÁ Klára a Blanka ŘEHÁKOVÁ. Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě[online]. *Sociologický Časopis*. 2004, 40(4), s. 489-508 [cit. 07.06.2022]. Dostupné z: [Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě / The Nation, National Identity, and National Pride in Europe on JSTOR](#)

WICKER, Hans Rudolf, eds.. *Rethinking nationalism and ethnicity: The struggle for meaning and order in Europe*. Oxford: Berg, 1997. ISBN 1 85973 926.